

”Diskriminering på tvers”

*Rapport fra et oppsøkende
rettighetsinformasjonsprosjekt høsten 2009*

Et samarbeid mellom Avdeling for kvinnerett,
barnerett, diskriminerings og likestillingsrett (KVIBALD)
og Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)

Av Tina Nordstrøm

Innhold

1	Formalia	4
2	Forord.....	6
3	Videre fremstilling.....	6
4	Bakgrunnen for prosjektet.....	7
4.1	Presentasjon av prosjektet	7
4.2	Valget av JURK som samarbeidspartner	9
4.3	Hvorfor informasjon om diskrimineringsvernet til innvandrerkvinner?.....	9
4.4	Forholdet mellom rettighetsinformasjon og rettshjelp.....	13
4.5	Det juridiske rammeverket	15
	De menneskerettslige kravene	15
	Aktivitetsplikten	16
5	Mål med prosjektet.....	16
6	Arbeidet med å utvikle et tilgjengelig, forståelig, aktuelt, pålitelig og adekvat informasjonsprogram	17
6.1	Metode og fremgangsmåte	17
6.2	Pilotprosjektet.....	19
6.3	Utvikling av informasjonsprogrammet gjennom dialog	20
	Fremgangsmåte	20
	Tilgjengelig rettighetsinformasjon der innvandrerkvinner oppholder seg.....	21
	Forståelig rettighetsinformasjon: Språk og metode	23
	Rettighetsinformasjon relatert til kvinnens liv	24
6.4	Pålitelig rettighetsinformasjon	25
	Realistisk formidling av retten	25
	Kvalitetssikring	26
6.5	Profesjonalisering av jusstudenter – prosjektet blir fast prosjekt ved JURK	26
6.6	Fast spalte i avisen Utrop.....	27
6.7	Oppsummering: Tilgjengelig, forståelig og aktuell informasjon betyr å møte kvinnene der de er	28

7 Dokumentasjon av innvandrerkvinneres opplevelse av diskriminering	29
7.1 Skjult diskriminering.....	29
Arbeid.....	29
Bolig.....	30
Trakassering i det offentlige rom	31
7.2 Mangel på kunnskap om diskrimineringsvernet og håndhevingsmekanismene.....	31
7.3 Sakene fra klientmottak.....	33
Fremgangsmåte og representativitet	33
Saksbehandlingen	33
Videreføring av diskrimineringsvernprosjektet: mer om enkeltsakene	36
8 Presentasjon av prosjektets resultater: Avslutningsseminar 18.mars 2010.....	37
9 Konklusjon: Behov for statlig økonomisk og politisk prioritering av rettighetsinformasjonsarbeidet	38
PRESSEDEKNING.....	41
KILDER	42
VEDLEGG	47
1 Brosjyren i diskrimineringsrett.....	47
2 Program for avslutningsseminaret.....	48
3 Kommentarer på prosjektet fra Femm-seminaret	49
3.1 Ragnhild Samuelsen fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.....	49
3.2 Silje Emilienne Aanerud-Larsen, saksbehandler ved JURK	52
3.3 Powerpoint lagt frem av professor Jon T. Johnsen.....	54

1 Formalia

Tittel:	Oppsøkende rettighetsinformasjon om diskrimineringsvernet til innvandrerkvinner.
Mål:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Utarbeide et rettighetsinformasjonsprogram om diskrimineringsvernet til innvandrerkvinner. 2. Videreføre rettighetsinformasjonsprogrammet ved JURK. 3. Skape dialog med innvandrerkvinner om diskriminering og diskrimineringsvern, herunder dokumentasjon av kvinnenes opplevelse av diskriminering. 4. Skape rettspolitisk debatt om retten til rettighetsinformasjon, myndighetenes aktivitetsplikt og retten til rettshjelp i diskrimineringssaker.
Finansiering:	Prosjektet er en del av forskningsprosjektet "Fra formelle til reelle rettigheter" ved Avdelings for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett (KVIBALD), finansiert av Norges forskningsråd. Se: http://www.jus.uio.no/ior/forskning/prosjekter/formelltilreell/
Varighet:	1.juli 2009 -31.mars 2010.
Prosjektleder:	Professor Anne Hellum ved KVIBALD.
Prosjektutøver:	Cand.jur. Tina Storsletten Nordstrøm ved KVIBALD.
Samarbeidspartnere:	Juridisk rådgivning for kvinners (JURK) arbeidsrettsgruppe: Stud.jur. Ane Bierge, Stud.jur. Linn-Kristin Evju, Stud.jur. Laddi Singh, Stud.jur. Silje-Emilienne Aanerud-Larsen, Stud.jur. Silje Borgen og Stud.jur. Linn Muffetangen Guste-Pedersen.

	Daglig leder JURK: Cand.jur. Gunhild Vehusheia.
--	---

2 Forord

”Problemet i det norske samfunnet er at de ikke ser inni oss innvandrerkvinner. De ser bare utpå.”

Sitatet er fra en innvandrerkvinne på yrkesrettet opplæring, som uttrykker sin frustrasjon overfor at hun aldri får vist hva hun kan i yrkeslivet.¹

Foreliggende rapport presenterer prosjektet ”diskriminering på tvers” som er et oppsøkende rettighetsinformasjonsprosjekt om innvandrerkvinneres diskrimineringsvern. Prosjektet er utført av Avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett, KVIBALD, i samarbeid med Juridisk rådgivning for kvinner, JURK. Rettighetsinformasjonsprogrammet er utviklet i dialog mellom rettighetsinformasjonsformidlerne, JURK, og rettighetshaverne, innvandrerkvinnene.

Rapporten er skrevet av Cand.jur Tina Storsletten Nordstrøm i samarbeid med professor Anne Hellum, KVIBALD, og Stud.jur. Ane Bierge og Stud.jur. Emilienne Aanerud-Larsen, saksbehandlere på JURK høsten 2009. Vit.ass. Mali Gulbrandsen Asmyhr ved KVIBALD har lest igjennom og kommentert rapport.² Jeg ønsker også å takke alle organisasjoner og myndighetspersoner vi har vært i kontakt med, Oslo kommunes kontor for fri retts hjelp ved advokat Bente Roli og Andre Sønstervold, saksbehandlerne ved JURK som har deltatt i prosjektet og daglig leder ved JURK, Cand.jur. Gunhild Vehusheia. Tilslutt og kanskje mest av alt, en stor takk til alle kvinnene som har deltatt på informasjonsmøtene vi har organisert, stilt spørsmål og fortalt om problemer de har opplevd.

3 Videre fremstilling

I det videre redegjøres det for prosjektets innhold, bakgrunn og mål. Neste punkt, punkt 6, beskriver hvordan vi har arbeidet med å utvikle et tilgjengelig, forståelig, aktuelt, pålitelig og adekvat rettighetsinformasjonsprogram. Punkt 7 legger frem tendenser dokumentasjonen på innvandrerkvinnenes selvopplevde diskriminering, viser. Prosjektets resultater ble presentert på et avslutningsseminar, dette er det redegjort for under punkt 8. Avslutningsvis trekkes det noen konklusjoner og prosjektet plasseres i en større rettspolitisk kontekst, punkt 9.

---

¹ Reaktorskolen, Økern, 18.11.09.

² Jeg ønsker å takke for alle innspill og nyttige kommentarer disse har kommet med i skriveprosessen.

4 Bakgrunnen for prosjektet

4.1 Presentasjon av prosjektet

Bakgrunnen for prosjektet er innvandrerkvinnens behov for informasjon om diskrimineringsvernet. Det foreligger per i dag ingen offentlige rettsinformasjonstiltak på dette området. Det er grunn til å tro at det lave antallet innvandrerkvinner som henvender seg til Likestillings- og diskrimineringsombudet henger sammen med mangel på tilrettelagte informasjonstiltak.

”Rettigheter og rettighetsinformasjon” er en del av forskningsprosjektet ”Fra formelle til reelle rettigheter” (FFRR) ved Avdeling for kvinnerett, barnrett, likestillings- og diskrimineringsrett (KVIBALD).³ Formålet med prosjektet er å analysere innvandrerkvinnens diskrimineringsvern i en kulturell kompleks, sosialt ulik og transnasjonal kontekst, med sikte på å bidra til å gjøre diskrimineringsvernet reelt.

Rettighetsinformasjon henger nøye sammen med realisering av rettigheter. Staten har som et ledd i gjennomføringen av ratifiserte menneskerettighetskonvensjoner, en plikt til å informere borgerne om deres rettigheter. I informasjonsforpliktelsen ligger et krav om å ta hensyn til borgernes ulike sosiale, kulturelle og språklige forutsetninger.⁴ FNs kvinnekomité har i sin kommentar til Norges statsrapport understreket betydningen av at rettskunnskap formidles på en måte som tar hensyn til kjønnsmessige, sosiale, kulturelle og språklige forskjeller.⁵

Professor Anne Hellum er prosjektleder for FFRR. Herværende prosjekt inngår som ett av to delprosjekter om rettigheter og rettighetsinformasjon. Det ene delprosjektet henvender seg til pakistanske innvandrerkvinner. Det utføres av Hellum og professor Shaheen Sardar Ali i samarbeid med JURKs Skoleprosjekt⁶. Bakgrunnen for dette delprosjektet er den voksende interessen for informasjon om rettigheter i ulike pakistanske kvinnemiljøer i Oslo. JURK blir i økt grad invitert til kvinnegrupper i moskeer og lokale pakistanske kvinneforeninger for å informere om rettigheter. En erfaring fra disse møtene er at kvinnene som deltar, er i en svært ulik posisjon med hensyn til forstå og benytte seg av kunnskap om rettigheter.⁷ Det er stor variasjon med hensyn til norskkunnskaper, alder, utdanning og innsikt i islam. En særlig utfordring er å foreta en språklig og sosio-kulturell oversettelse. Dette henger sammen med at mange av kvinnene vet hva deres

---

³ Prosjektet er en del av forskningsrådets IMER-program: Integrasjon, mangfold, etnisitet i relasjoner. Se www.jus.uio.no/ior/forskning/prosjekter/formelltilreell/ 13.05.10.

⁴ Nordstrøm (2009) og artikkelen ”Innvandrerkvinnens rett til rettighetsinformasjon: Hva gjøres og hva krever FNs kvinnekonvensjon?” av Tina Nordstrøm i *Kritisk Juss* nr.2 2010.

⁵ CEDAW/C/2003/I/CRP.3/Add.2/Rev.1 para.25 eller A/58/38 para 90 flg: Consideration of Norway’s fifth and sixth periodic reports.

⁶ JURKs Skoleprosjekt er et mer generelt rettighetsinformasjonsprogram til innvandrerkvinner om familierett, utlendingsrett, vold i nærrelasjoner, trygderett og noe barnerett.

⁷ Intervju av professor Anne Hellum i *Apollon*, ”Lov og rett mellom stat og gud”, nr.3 2009, skrevet av Linn Stalsberg.

rettigheter er og hvor de skal henvende seg for å få hjelp, men holdes tilbake fordi de tror norske rettsnormer er i konflikt med islam. For å overkomme denne barrieren er det satt i gang et prøveprosjekt som er lagt opp komparativt. Mens JURK informerer om kvinners rettigheter etter norsk rett tar den pakistanske professoren Ali opp de samme temaene i forhold til islam og pakistansk rett. Formålet er å få et grunnlag for å vurdere mulighetene av å utvikle et komparativt rettsinformasjonsprogram som har muslimske kvinner som målgruppe. Doktorgradsstipendiat Farhat Taj ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning (STK) observerer og analyserer utviklingen av dette prøveprosjektet som en del av sin doktorgrad.⁸

Det andre delprosjektet, som omfattes av denne rapporten, gjelder innvandrerkvinneres diskrimineringsvern.

Cand.jur. Tina Storsletten Nordstrøm har hatt ansvar for den praktiske gjennomføringen av prosjektet. Hovedformålet med dette delprosjektet er å utrede innholdet og omfanget av det offentliges plikt til å informere innvandrerkvinner om diskrimineringsvernet. Et delmål er å bidra til utviklingen av informasjonsopplegg som er i tråd med de menneskerettslige forpliktelsene. I tilknytning til dette er det, i samarbeid med JURK utarbeidet et informasjonshefte som har innvandrerkvinner som målgruppe. Videre er det utviklet et standardforedrag som skal benyttes i JURKs informasjonsvirksomhet. Dette omfatter også et etterfølgende klientmottak hvor det ytes rettshjelp i enkeltsaker. Klientmottaket består av rådgivning i individuelle problemer på stedet, og gjennomføres rett etter i tid at foredraget er holdt.

Hvordan man ved å ta hensyn til innvandrerkvinneres sosiale, kulturelle og språklige forutsetninger, kan gi rettighetsinformasjonen en form som bidrar til å gjøre innvandrerkvinneres diskrimineringsvern reelt, har vært en av hovedproblemstillingene i arbeidet.

Prosjektet har munnet ut i et informasjonshefte⁹ og foredrag som bygger på erfaringer rettighetsinformasjonsformidlerne har tilegnet seg i dialog med ulike grupper innvandrerkvinner. Informasjonsmaterialet oppfyller, etter vårt syn, et stykke på vei kravene til tilgjengelig, forståelig, aktuell, pålitelig og adekvat rettighetsinformasjon etter menneskerettighetene.

---

⁸ www.jus.uio.no/ior/forskning/prosjekter/formelltilreell/ og http://www.sfk.uio.no/English/researcher_farhat.html, lest 13.05.10.

⁹ "Diskrimineringsrett" 2010, fast brosjyre ved JURK.

4.2 Valget av JURK som samarbeidspartner

Organisasjonen Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)¹⁰ er valgt som samarbeidspartner av mange grunner. JURK har lang tradisjon med rettighetsinformasjonsformidling til kvinner som en del av kvinners kamp til likestilling og likeverd.¹¹ Organisasjonen har tatt utgangspunkt i prinsippet hjelp til selvhjelp gjennom formidling av informasjon om rettigheter og plikter siden oppstarten i 1974.¹² JURK har hatt en innvandringsgruppe siden 1986, og i 1997 begynte de med oppsøkende rettsinformasjon som henvendte seg direkte til innvandrerkvinner.¹³ På denne måten har JURK over årene opparbeidet seg en kunnskap og et nettverk som har vært et godt utgangspunkt for dette diskrimineringsvernsprosjektet.

JURK er også ett rettshjelpstiltak og tilbyr konkret rettshjelp i enkeltsaker, noe KVIBALD som forskere ikke har muligheten til å tilby. JURK er en kvinnesentrert informasjons- og rettshjelpsmodell som når frem til store grupper innvandrerkvinner, en gruppe som ikke alltid drar nytte av kjønnsnøytrale tilbud.

4.3 Hvorfor informasjon om diskrimineringsvernet til innvandrerkvinner?

Begrepet innvandrer kvinne er vidt og omfatter alle kvinner som er født i utlandet av utenlandsfødte foreldre.¹⁴ I prosjektet har vi også valgt å inkludere norskfødte kvinner med innvandrerbakgrunn som ikke er i arbeid.

Hvorfor har vi valgt å informere akkurat gruppen innvandrerkvinner? Og hvorfor har vi valgt å informere dem om diskrimineringsvernet?

Manglende rettskunnskap og mangelen på et reelt diskrimineringsvern, gjelder alle grupper av befolkningen i ulik grad.¹⁵ Innvandrerkvinner har på grunn av språk og kulturbarrierer dårligere

---

¹⁰ JURK er en uavhengig rettshjelpsorganisasjon som drives av rundt 20 kvinnelige jusstudenter ved Universitetet i Oslo. Organisasjonens formål er å bedre kvinners rettsstilling, ved å yte gratis rettshjelp til kvinner. I tillegg drives det rettsopplysende og rettspolitisk arbeid.

¹¹ Dahl (1985) s.27, Vogt (1979), Vogt (1981), Fastvold (1985), Bolstad (1991), Lauvstad (1992), Bolstad (1994), Bolstad (1995), Bull (2000) – Anne Hellums artikkel "Legal Advice as Research Method" og "Hverdagsjuss for kvinner", JURK (2004). Se også Spetalen (1978): årsrapport JURK, Buestad (1979): årsrapport JURK, Lineikro (1980): årsrapport JURK og årsrapporter JURK 2002-2007.

¹² Se for eksempel bøkene "Kjenn din rett" og "Hverdags juss for kvinner". JURK har også et omfattende brosjyremateriale, de fører blant annet brosjyrene: Innvandrerkvinneres rettsstilling, Asylsøker i Norge – innføring i norsk rett, Håndtering av gjeldsproblemer, Sameie, Småbarnsforeldres rettsstilling, Arv, diverse arbeidsrettsbrosjyrer, Ektefellers rettsstilling, Husleie, Kvinners rettsstilling ved overgrep, Rettigheter ved graviditet og fødsel, Erstatning fra staten, Ugift samliv, Kvinner og odel, osv.

¹³ Dette informasjonsprogrammet består fortsatt og heter Skoleprosjektet, se Nordstrøm (2009) del III punkt 2.2.3.2, for mer om Skoleprosjektet.

¹⁴ <http://www.ssb.no/innvandring/> 15.02.10 og artikkel av Minja Tea Dzamarija, "Hva skal innvandrerne hete?" Samfunnspeilet 2008/04.

tilgang på informasjon og opplæring i rettigheter enn norske kvinner og norske og innvandrer menn har. Dette henger sammen med at kvinner innvandrer på andre måter enn menn til Norge. Hvor menn innvandrer som arbeidere eller flyktninger, kommer kvinner som oftest på grunnlag av familiegjenforening.¹⁶ Betydningen er at kvinnene kommer til en allerede etablert mann eller familie som allerede har tilegnet seg språket og kunnskap om det norske samfunnet. I tillegg kommer mange fra samfunn med patriarkalske familiestrukturer, hvor mannen har en overordnet stilling utad. Store grupper innvandrerkvinner befinner seg således i en særlig utsatt posisjon i samfunnet og har behov for tilrettelagte tiltak for full deltagelse.

Valget av å informere om diskrimineringsrett skriver seg blant annet fra en undersøkelse om rettighetsinformasjonstilbudet til innvandrerkvinner i Oslo-regionen som ble foretatt innen rammene av mastergradsprosjektet: "Innvandrerkvinner rett til rettighetsinformasjon".¹⁷ Undersøkelsen viser at eksisterende rettighetsinformasjonstilbud er lite systematisk, fragmentarisk og bærer preg av vilkårlighet. Den viser at det så å si ikke blir gitt informasjon om diskrimineringsvernet til innvandrerkvinner og at dette samsvarer dårlige med menneskerettslige forpliktelsene og aktivitetsplikten på området.

I et intervju med to representanter for Likestillings- og diskrimineringsombudet¹⁸ som ble foretatt som et ledd i diskrimineringsvernprosjektet, ble det opplyst at LDO foreløpig ikke har utviklet noe rettighetsinformasjonstilbud som retter mot innvandrerkvinner. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har heller ikke etter rapportforfatterens kunnskap, tatt initiativ til å styrke rettsinformasjonstilbudet på diskrimineringsområdet.¹⁹

Flere forskningsrapporter fastslår at innvandrere i stor grad opplever diskriminering i det norske samfunnet.²⁰ Disse rapportene gjelder hovedsakelig arbeidslivet og husleieforhold. Rapportene har

---

¹⁵ Se note 26 for de ulike rettshjelpsundersøkelsene.

¹⁶ Udi "tall og fakta 2008" side 11 og figur 19, viser at 4 av 5 familieinnvandringer er kvinner. Side 9 og figur 11 viser at 4 av 5 arbeidsinnvandringer er menn. Statistikk fra SSB. Tabell 7: innvandringer etter innvandringsgrunnlag, kjønn, Daugstad (2008), <http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/200802/07/art-2008-04-11-01.html>, lesedato 22.12.08, og Henriksen (2008), <http://www.ssb.no/vis/magasinet/analyse/art-2006-12-04-01.html>, lesedato 22.12.08. Se også Nordstrøm (2009) del III punkt 2.1 og del IV punkt 2.2 som redegjør for dett nærmere.

¹⁷ Nordstrøm (2009) Del III og IV.

¹⁸ Samtale med to representanter fra LDO den 26.08.09.

¹⁹ Det bemerkes likevel at JURK og noen andre organisasjoner har i etterkant av prosjektslutt mottatt pengestøtte fra IMDi (Integrering og mangfoldsdirektoratet) for å arbeide med rettighetsinformasjon. Midlene ble tildelt 26. mars 2010.

²⁰ Se for eksempel Søholt, Susanne og Kim Christian Astrup, "Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet." Oslo, 2009. Nibr 2008:8, Tronstad, Kristian Rose, "Opplevd diskriminering bland innvandrere med bakgrunn fra ti ulike land", SSB 2009/47, undersøkelsen er basert på SSBs levevilkårsundersøkelsen blant innvandrere 2008/2006 (LKI).

liten grad av kjønnsperspektiv og ingen ser kun på innvandrerkvinnens stilling.²¹ En rapport fra SINTEF, "Innvandrerkvinner er ikke som vi tror", konkluderer med at innvandrerkvinner ikke får jobb selv om de kvalifiserer seg. Forskerne antar at dette grunnes holdninger på arbeidsgiversiden.²²

Selv om mye tyder på at innvandrerkvinner utsettes for omfattende diskriminering, er det kun to saker i domstolen som tar opp problemstillingen. Sakene gjelder innvandrerkvinner og diskriminering på grunn av etnisk eller nasjonal opprinnelse i arbeidsforhold.²³

Innvandrerkvinner er også lite present i saksbehandlingen til Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO). Fra 2006-2008 har LDO behandlet 22 saker med innvandrerkvinner som part selv eller som en del av en innvandrerfamilie. Klagenemnda i diskriminerings-saker (LDN) har behandlet 12 slike saker.²⁴ De fleste sakene for LDO gjelder etnisitet som diskrimineringsgrunnlag, enten alene eller i kombinasjon med ett annet grunnlag (18 saker). Fem saker gjelder diskrimineringsgrunnlaget kjønn i kombinasjon med etnisitet, religion eller alder. I alle disse sakene blir det utelukkende uttalt at det foreligger diskriminering, mens i etnisitets-sakene blir det sjeldnere uttalt at det er diskriminering (7 av 18). I LDN gjelder fortsatt de fleste sakene etnisitet (10 saker). Kun en sak gjelder kjønn i kombinasjon med etnisitet. Saken med kjønn som grunnlag, ble ansett av LDN som diskriminering, mens kun fire av sakene om etnisitet ble ansett av LDN som diskriminering. Ca halvparten av både sakene for LDO og LDN gjelder arbeidsforhold (henholdsvis 12 av 22 og 6 av 12).

De fleste sakene blir ansett av LDO og LDN som diskriminering på grunn av etnisitet. Dette kan gi grunn til å spørre om innvandrerkvinner oftere relateres til sin innvandrerbakgrunn enn til sitt kjønn. Sakene gjelder også oftest arbeidslivet og således innvandrerkvinner i arbeid. De fleste kvinnene JURK møter gjennom sin foredragsvirksomhet er ikke i arbeid. Disse har nødvendigvis ikke arbeidsrettslige diskrimineringsproblemer, men andre problemer enn dem som vises i LDOs tallmateriale. Hva slags diskriminering som skjer utenfor arbeidsforholdet er det vanskelig å lese ut ifra saksbehandlingen til LDO.

Det foreligger i begrenset grad forskningsdokumentert kunnskap om hvorfor innvandrerkvinner ikke benytter seg av håndhevingsapparatet i diskriminerings saker. Prosjektet prøver derfor å forstå hvordan innvandrerkvinner tenker for deretter å gi informasjon på deres premisser. Gjennom den dialogbaserte formidlingsmetoden forteller innvandrerkvinnene om opplevd diskriminering. Deres fortellinger og historier gir et inntak til en forståelse av hva slags diskriminering innvandrerkvinner

---

²¹ Hanne C. Kavli og Marjam Nadim "Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier" FAFO rapport 2009:39. Ser på kvinners og menns roller, holdninger og situasjon innad i familien.

²² Berit Berg og Tove Håpnes: <http://www.sintef.no/Presserom/Forskningsaktuelt/Innvandrerkvinner-er-ikke-som-vi-tror/> 16.02.10.

²³ TNERO-2006-59832 og LG-2007-124516.

²⁴ Sakene er valgt ut etter gjennomlesning av oppsummeringen av sakene som ligger på LDO og LDNs hjemmesider. Der det ikke fremgår hvem som er part, er hele saken lest. Jeg er ikke sikker på om opptellingen er uttømmende, da det ikke har vært mulig å foreta overordnede søk. Se også Praksis 2008 og Saldo 2007 rapporter fra LDO.

møter. Det antas at en av grunnene til at innvandrerkvinner ikke benytter seg av hjelpeapparatet, er at det eksisterer få informasjonstiltak.

Som vist ovenfor, benytter innvandrerkvinner seg i liten grad av det rettslige lavterskeltilbudet i diskrimineringsaker, selv om det er grunn til å anta at det er mye diskriminering. For å styrke innvandrerkvinneres rettsbevissthet er det derfor viktig å gi direkte informasjon til innvandrerkvinner. Gjennom oppsøkende rettsinformasjon koblet opp mot individuell rådgivning, kan det opparbeides mer kunnskap om hva slags type diskriminering innvandrerkvinnene møter. Antakelsen om at innvandrerkvinner trenger informasjon for å benytte seg av sine rettigheter, er en av hovedgrunnene til at prosjektet har valgt å legge hovedvekten på rettighetsinformasjon i stedet for den noe snevrere rettshjelpsmodellen. Grensedragningen mellom rettighetsinformasjon og rettshjelp er nærmere problematisert i punkt 4.4.

Innvandrerkvinner opplever ofte diskriminering på flere grunnlag samtidig: særlig kjønn, etnisitet, religion og sosial stilling. Slik vi ser det er det behov for informasjonstiltak som er tilrettelagt i forhold til de sammensatte problemer denne gruppen kvinner har.

Gruppen innvandrerkvinner er ikke en homogen gruppe, de kommer fra mange forskjellige land og har ulik innvandringsbakgrunn til Norge. Mange møter likevel noen felles barrierer hva gjelder språk og kultur, når de skal bevege seg i det norske samfunnet. I arbeidet med å utforme informasjon om diskrimineringsvernet er det tatt utgangspunkt i disse barrierene. På grunn av ressursmessige hensyn har det ikke vært mulig å ta utgangspunkt i diversiteten i minoritetsbefolkningen. Det har for eksempel ikke vært mulig å utvikle informasjon på ulike språk. For fremtidige informasjonsprogrammer med mer ressurser til rådighet bør nasjonale, kulturelle og språklige forskjeller dras inn i større grad.

Når foredragssteder er bestemt og avtalt er det forsøkt å rette oppmerksomhet mot de innvandrerkvinner som ikke er del av et allerede eksisterende opplæringsopplegg eller i arbeid. Dette gjelder særlig familiegjenforente kvinner uavhengig av innvandringstidspunkt og botid i Norge.

4.4 Forholdet mellom rettighetsinformasjon og rettshjelp

Prosjektet har som ett ledd i å gjøre diskrimineringsvernet reelt, tatt utgangspunkt i behovet for informasjon. Prosjektet har som formål å styrke kvinners beskyttelse mot diskriminering. Dette gjøres gjennom å kombinere rettsinformasjon og individuell rådgivning. Hvert informasjonsforedrag blir derfor, i tillegg til å dele ut informasjonshefte²⁵, fulgt opp av et tilbud om rådgivning i individuelle tilfeller. Dette gjøres i form av et klientmottak hvor tilhørerne kan rådspørre saksbehandlere fra JURK i alle rettslige problemer, her under diskrimineringsrettslige problemer.

I norsk rettsosociologisk forskning er det lagt mye vekt på ren rettshjelp som inngangsportal til å få kunnskap om befolkningens rettsproblemer og behov. Rettighetsinformasjon er en annen måte å utforske det samme området på. Dette punktet tar sikte på å redegjøre for forholdet mellom rettighetsinformasjon og rettshjelp.

I norsk rett finnes ingen legaldefinisjon av rettighetsinformasjon. Rettighetsinformasjon er definert i en NOU om offentlig informasjon fra 1978.²⁶ Her blir ulike typer informasjonen inndelt i ulike kategorier, hvor rettighetsinformasjon blir plassert som en kategori under samfunnsinformasjon. Rettighetsinformasjon blir nærmere definert som:

”Informasjon som tar sikte på å opprettholde eller øke den enkelte samfunnsborgers kunnskap om sine rettigheter, muligheter og plikter.”²⁷

Professor Jon T. Johnsen bruker en lignende definisjon i boken ”Retten til juridisk bistand”²⁸ der han henviser til den samme NOUen²⁹, men går videre ved å definere juridisk informasjon som kunnskapsformidling som i en generell form tar sikte på en større eller ubestemt gruppe adressater. Rettighetsinformasjon er således informasjon om hvilke rettigheter individet har etter loverket, men også om hvilke håndhevingsmekanismer som eksisterer og muligheter for å motta ytterligere rådgivning og rettshjelp. Rettighetsinformasjon handler om å gi individet mulighet til å kartlegge egen juridisk posisjon³⁰, for lettere å kunne søke assistanse i en problemsituasjon.

JURKs arbeid og kvinnerettslig forskning bygger på en antagelse om at informasjon om rettigheter er av stor betydning for å forbedre kvinners stilling i retten og samfunnet. Mye av norsk kvinnerettsforskning er gjort nettopp på grunnlag av den innsikt i kvinners faktiske og rettslige

---

²⁵ ”Diskrimineringsrett”.

²⁶ NOU 1978:37: Offentlig informasjon.

²⁷ Ibid. s.10.

²⁸ Jon T. Johnsen, ”Retten til juridisk bistand – en rettspolitisk studie”, TANO, 1987, s.547.

²⁹ NOU 1978:37: Offentlig informasjon.

³⁰ Johnsen (1987) s.41 flg.

problemer som er opparbeidet gjennom JURK.³¹ Det er på denne bakgrunnen skrevet en rekke bøker som henvender seg til kvinner med informasjon om deres rettigheter.³²

Det er en glidende overgang mellom rettighetsinformasjon og rettshjelp, fordi rettighetsinformasjon i praksis utgjør en del av rettshjelp og visa versa. Det er foretatt mange undersøkelser som kartlegger rettshjelpsbehovet i Norge.³³ Ingen av disse undersøkelsene definerer rettighetsinformasjon inn i begrepet rettshjelp. Heller ikke i internasjonal rettshjelpsforskning synes rettighetsinformasjon å være en del av begrepet rettshjelp.³⁴ Alle definisjonene synes å legge til grunn at individet må ha en konkret sak/situasjon og få juridisk bistand til denne, for at det skal kunne kalles rettshjelp. Likevel vil selve innholdet i rettsinformasjonen kunne være den samme, enten den blir gitt som generell rettighetsinformasjon eller i en rettshjelpssituasjon. Professor Johnsen foreslår allerede i 1987 rettighetsinformasjon som et mulig alternativ til rettshjelp,³⁵ men dette er etter rapportforfatterens kunnskap ikke fulgt opp.

Rettshjelp uttrykt i lovgiving og forskning er knyttet opp mot en person og ett juridisk problem.³⁶ Rettighetsinformasjonen blir derimot gitt uavhengig av om deltageren har et konkret juridisk problem, den er generell og blir gitt til flere samtidig gjennom ulike formidlingskanaler som for eksempel foredrag eller brosjyre.

Dette prosjektet om diskrimineringsvernet inneholder både en informasjonskomponent og en rettshjelps komponent. Tanken er at man må ha informasjon om rettighetene sine for å vite om dem, og for i neste omgang kunne søke rettshjelp for å hevde dem. Altså blir rettighetsinformasjon en forutsetning for rettshjelp. I prosjektet blir dette samlet ved at det først holdes et foredrag og deretter ytes rettshjelp/individuell rådgivning til tilhørerne etter foredraget. Foredraget og rådgivningen holdes av saksbehandlere fra JURK og er oppsøkende. Det betyr at foredraget holdes på den aktuelle skolen, organisasjonen eller fritidstilbudet.

---

³¹ Dahl (1985) s.27, Vogt (1979), Vogt (1981), Fastvold (1985) og Bull (2000) – Anne Hellums artikkel "Legal Advice as Research Method".

³² Bolstad (1991), Lauvstad (1992), Bolstad (1994), Bolstad (1995) og "Hverdagsjuss for kvinner" JURK (2004).

³³ For en nærmere gjennomgang og oversikt av alle rettshjelpsundersøkelsene se Mathiesen, Thomas, "Retten i samfunnet: en innføring i retts sosiologi." Oslo, 2005, s.61-72. Se også kildelisten.

³⁴ Regan, Francis, "The Transformation of legal aid: comparative and historical studies", Oxford, 1999 s.1-6, som ser på "legal aid" – utvikling etter andre verdens krig, og Soar, Peter, "The New international directory of legal aid." The Hague, 2002, en samling av rettshjelpstilbudet i ulike land.

³⁵ Johnsen (1987) s. 546 og Johnsen (1981).

³⁶ Se for eksempel definisjonen av rettshjelp i Johnsen (1987) s.46-49 eller Haugen (1992) s.5.

4.5 Det juridiske rammeverket

De menneskerettslige kravene

Diskrimineringsvernsprosjektet tar utgangspunkt i befolkningens rett til rettsinformasjon forankret i internasjonale menneskerettigheter. Rettighetsinformasjon er en del av gjennomføringsbestemmelsene i de ulike menneskerettighetskonvensjonene og det foreligger således en plikt for staten til å gi rettighetsinformasjon til befolkningen og da særlig til svakere grupper av befolkningen som innvandrerkvinner.³⁷

Menneskerettighetskonvensjonene SP³⁸, ØSK³⁹ og KDK⁴⁰ oppstiller fem krav til nasjonale rettighetsinformasjonsprogrammer. Programmer skal være tilgjengelig, forståelig, aktuell, pålitelig og adekvat. Dette kan oppnås ved å ta hensyn til kjønnsmessige, sosiale, kulturelle og språklige forskjeller i befolkningen. Disse kravene legger føringer på Norges politiske og økonomiske prioriteringer som bør være i tråd med de menneskerettslige kravene oppstilt.

I kravet tilgjengelig rettighetsinformasjon ligger det at informasjonen skal være tilgjengelig der innvandrerkvinnene er, altså at informasjonsprogrammer er oppsøkende. Forståelig rettighetsinformasjon handler om at informasjonen skal gis på et språk innvandrerkvinnene forstår og på en måte som gjøre at informasjonen blir forstått. Sistnevnte handler om form og metode for informasjonsformidling. Aktuell informasjon betyr at informasjonen skal relateres til kvinnenes hverdag og hvilke problemer hun faktisk støter på i dagliglivet. I kravet til pålitelig rettighetsinformasjon ligger det at informasjonen skal være riktig og juridisk korrekt. Kvalitetssikring er sentralt i dette kravet. Adekvat rettighetsinformasjon betyr at det er en grense for hva myndighetene er forpliktet til å gi av informasjon. Det er likevel slik at der det blir latt være å gi informasjon, må innvandrerkvinnen gjøres selvstendig nok til å tilegne seg informasjonen på egenhånd. Det vises til avhandlingen for en nærmere gjennomgang av retten til rettighetsinformasjon og en utdypet redegjørelse for kravene.⁴¹

---

³⁷ Innholdet og gjennomføring av forpliktelsene var tema for masteravhandlingen «Minoritetskvinner rett til rettighetsinformasjon», skrevet av rapportforfatter Tina Nordstrøm (2009).

³⁸ FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter.

³⁹ FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter.

⁴⁰ FNs konvensjon om å fjerne alle former for diskriminering mot kvinner.

⁴¹ Nordstrøm (2009) del II og Temaet problematiseres også i en artikkel som kommer på trykk i *Kritisk Juss*: "Innvandrerkvinner rett til rettighetsinformasjon: Hva gjøres og hva krever FNs kvinnekonvensjon", Tina Nordstrøm.

Aktivitetsplikten

I henhold til diskrimineringslovgivningen har staten en særskilt aktivitetsplikt⁴² som innebærer å arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og forebygge diskriminering innenfor diskrimineringslovenes rammer. Myndighetenes plikt til å informere om diskrimineringsvernet er med dette forankret i norsk lov. Prosjektet tolker aktivitetsplikten i lys av de ovennevnte menneskerettslige forpliktelsene og tar således også utgangspunkt i den nasjonalt forankrede aktivitetsplikten.⁴³ Myndighetene, gjennom Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og LDO, har iverksatt mange tiltak for plikthaveres oppfylling av aktivitetsplikten, for eksempel arbeidsgivere. Det er ikke gjort like mye i forhold til rettighetshavere som for eksempel innvandrerkvinner.

5 Mål med prosjektet

Prosjektets overordnede målsetning har vært firedelt:

1. Utarbeide et informasjonsopplegg om diskrimineringsvernet tilpasset innvandrerkvinnens situasjon og som tilfredstiller de menneskerettslige kravene til tilgjengelig, forståelig, aktuell, pålitelig og adekvat rettighetsinformasjon.⁴⁴
2. Tilrettelegge for en videreføring av diskrimineringsvernprogrammet, som inneholder et informasjonshefte og et standardforedrag, som et fast prosjekt ved JURK. Informasjonshefte og foredraget har innvandrerkvinner som målgruppe. Foredraget er også ment som en støtte for saksbehandlerne som til enhver tid arbeider for JURK.
3. Få mer kunnskap om hva slags diskriminering innvandrerkvinnene møter og opplever. Erfaringene som kommer frem gjennom dialog med deltakerne skal dokumenteres av JURKs medarbeidere. Likedan henvendelser fra enkeltkvinner som ønsker råd og rettshjelp i tilknytning til informasjonsvirksomhet. Informasjonen skal lagres og brukes med sikte på rettspolitiske innspill på diskrimineringsfeltet.
4. Reise debatt om rettighetsinformasjonens status i forhold til den statlige aktivitetsplikten, som er hjemlet i diskrimineringslovgivningen, og i forhold til ny lov om fri rettshjelp.

---

⁴² Diskrimineringsloven §3a 1ledd, Likestillingsloven §1a 1ledd og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven §3.

⁴³ Se mer om dette i Nordstrøm (2009) del II punkt 3.4.

⁴⁴ Nordstrøm (2009).

6 Arbeidet med å utvikle et tilgjengelig, forståelig, aktuelt, pålitelig og adekvat informasjonsprogram

6.1 Metode og fremgangsmåte

Menneskerettighetene oppstiller krav om tilgjengelig, forståelig, aktuelt, pålitelig og adekvat rettighetsinformasjon. Prosjektet tar utgangspunkt i disse kravene med sikte på å gi dem konkret innhold i en norsk diskrimineringsrettslig kontekst.

Vi har brukt en to-trinnsmodell for å utarbeide informasjonsmaterialet. Første trinn var et forprosjekt, kalt pilotprosjekt, hvor vi på grunnlag av intervjuer med innvandrersorganisasjoner og enkeltkvinner utarbeidet førsteutkast til foredrag og informasjonshefte. Neste trinn var å presentere informasjonshefte gjennom foredrag for kvinnegrupper, samt å kvalitetssikre informasjonsmaterialet.

På begge trinn har det med sikte på utvikling av materiale, vært nær dialog med den enkelte innvandrerkvinnene, innvandrersorganisasjoner, myndigheter og fagpersonell. På grunn av den svake saksstrømmen fra innvandrerkvinner til LDO og domstol, har det vært et svært begrenset juridisk saksmateriale å ta utgangspunkt i. Dialogen med kvinnene har derfor vært særlig viktig. Verken JURK eller Juss-Buss har ført statistikk over saker som gjelder diskriminering. Dette henger sammen med at diskrimineringsrett ikke er et obligatorisk fag ved jusstudiet.

For å få mer konkret kunnskap om hva slags diskriminering innvandrerkvinner opplever, var det viktig å komme i dialog med kvinnene vi ga informasjon til. Vi brukte følgende arenaer til å innhente informasjon:

1. Foredrag med diskusjon for kvinnegrupper⁴⁵
2. intervju av ulike innvandrersorganisasjoner og myndigheter⁴⁶
3. seminarer med fagpersonell, praktikere og eksperter⁴⁷
4. intervju med kvinnelige klienter med innvandrerbakgrunn ved Oslo kommunes kontor for fri rettshjelp⁴⁸

---

⁴⁵ Informasjonsmaterialet er presentert 8 steder: PMV 16.10.09, Mortensrud kvinnekafé 19.10.09, Grønland frivillighetssentral 22.10.09, Groruddalen Kvinnekafé 02.11.09, ORKIS kvinnekafé 03.11.09, Reaktorskolen Økern 18.11.09, Furuset kvinnekafé 19.11.09, Mortensrud røde Kors aktivitetssenter 23.11.09.

⁴⁶ Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO), Oslo kommunes kontor for fri rettshjelp, Antirasistisk senter, Primærmedisinsk verksted (PMV), Juss-Buss, Organisasjonen mot offentlig diskriminering, OMOD, OASEN: Kvinner krysser grenser og Katolsk bispedømme.

⁴⁷ Materialet ble presentert på kvinnerettsdagen 12.10.09 (avdelingsseminar for KVIBALD) og for en ekspertgruppe 11.12.09.

⁴⁸ Intervjuene foregikk over tre dager: 13.08.09, 26.10.09 og 29.10.09.

Informasjonsmaterialet er hele tiden forbedret og utviklet etter hvert som erfaringene og kunnskap er opptjent. Informasjonsprogrammets innhold og form tar dermed utgangspunkt i innvandrerkvinnenes faktiske situasjon og deres egen opplevelse av diskriminering.

Formidlingsmetoden er rettet inn på det juridiske rammeverket og formidling av dette. Den tar dermed mindre hensyn til de ulike sosiale og kulturelle kontekster ulike innvandrerkvinner befinner seg i.⁴⁹ På denne måten er informasjonen tilgjengelig for kvinner med ulik bakgrunn og språk, men ikke spesialtilpasset den enkelte. Dette var et naturlig valg ettersom informasjonsformidlerne er juss-studenter og deres spesialkunnskap og styrke er juss, og ikke kultur og religion. Kunnskap om sistnevnte ble innhentet i dialog med organisasjonene.

Selv om formidlingsmetoden er fagfokusert, er problemsituasjonene rettighetsinformasjonen tar utgangspunkt i, eksempler fra det komplekse liv innvandrerkvinnene lever i Norge. Disse eksemplene er også endret og tilpasset i dialogen med innvandrerkvinnene selv.

Prosjektet har vist at de menneskerettslige kravene til tilgjengelig, forståelig, aktuell, pålitelig og adekvat rettighetsinformasjon fungerer godt som retningslinjer for hvordan å formidle rettighetsinformasjon til innvandrerkvinner. Tilgjengelig og forståelig rettighetsinformasjon har vært de mest krevende kravene å jobbe med, men trer frem som de viktigste i formidlingsprosessen. Samtale med organisasjoner og innvandrerkvinner, samt våre egne erfaringer fortalte oss at innvandrerkvinner må nås der de er. Dette griper inn i både tilgjengelig informasjon og forståelig informasjon.

I det følgende redegjøres det først for pilotprosjektet, deretter utviklingen av programmet og tilslutt kvalitetssikringen. Avslutningsvis foretas det en oppsummering.

---

⁴⁹ Professor Hellum og professor Ali har derimot arbeidet med å utvikle et tilbud, som ved å sammenlikne norsk, pakistansk og islamsk rett, henvender seg til pakistanske innvandrerkvinner i Oslo. Se mer om dette prosjektet under punkt 4.1 ovenfor.

6.2 Pilotprosjektet

For å lage et førsteutkast til et foredrag og et informasjonshefte i diskrimineringsrett ble det satt i gang et pilotprosjekt. Etter en gjennomgang av relevant rettspraksis (Domstol og LDO), saksbehandlingspraksis, litteratur og forskning, samt lange diskusjoner i prosjektgruppa og med prosjektleder, kom det etter hvert klart frem at vi trengte mer kunnskap om hva innvandrerkvinner opplever og hva de kan om diskrimineringsvernet for å lage et tilfredsstillende førsteutkast.

Nordstrøm foretok derfor intervjuer med representanter fra innvandrersorganisasjoner⁵⁰ og ni intervjuer med ulike innvandrerkvinnelienter på Oslo kommunes kontor for fri rettshjelp.⁵¹ Disse samtalene gav oss verdifull kunnskap i arbeidet med å lage et førsteutkast. Hovedformålet var å få en følelse av hvor mye innvandrerkvinner kan om diskrimineringsvernet og hva slags type diskriminering de møter.

Dialogen med kvinnene i intervjuene ble gjort på grunnlag av et spørreskjema. Skjema ble fylt ut i samarbeid mellom kvinnen og Nordstrøm. Det ble spurt om de kjente til diskrimineringsvernet og dets innhold, hvor de skulle gå hvis de opplevde diskriminering og om de kjente seg igjen i ulike diskriminerings situasjoner. Spørsmålene ledet ofte til en samtale om ulike former for diskriminering de enkelte kvinner hadde opplevd. På denne måten fikk vi nettopp innsikt i hva kvinnene kunne om diskrimineringsvernet og hva de opplevde som diskriminering.

Samtalene og intervjuene med myndigheter og innvandrersorganisasjonene ble foretatt med grunnlag i en intervjumal som var lik for alle. Samtalene ble likevel påvirket av hva de ulike ønsket å snakke om og hva de engasjerte seg i. Det opplevdes som lettere å snakke med representantene enn med den enkelte innvandrerkvinn, da representantene har mye kunnskap på området og jobber med problematikken til daglig, samtidig snakket alle godt norsk og var flinke til å uttrykke seg og forklare.

Informasjonen brukte vi til å forme "vanskelighetsgraden" på informasjonshefte og foredraget både språklig og faglig, samt lage relevante eksempler som illustrasjon til den teori vi ønsket å formidle. Gjennomgående var inntrykket at innvandrerkvinner kan lite om diskrimineringsvernet og blir behandlet på en nedverdiggende måte som oppfattes som diskriminering. Utfordringen ble derfor å lage informasjonsmateriale som ikke var for vanskelig verken faglig eller språklig. Det slo oss raskt at kunnskapen var dårlig og at terskelen måtte legges lavt. Det var klart fra oppstart av prosjektet at vi ikke hadde midler til oversetting av informasjon, all informasjon ble derfor formidlet på norsk. Dette var en begrensning.

---

⁵⁰ Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) 26.08.09, Oslo kommunes kontor for fri rettshjelp 28.07.09, Antirasistisk senter 27.08.09 og Primærmedisinsk verksted (PMV) 09.10.09. Det ble fortatt flere intervjuer i løpet av hovedprosjektet, se nedenfor.

⁵¹ Intervjuene ble foretatt torsdag 13.08.09 på Oslo kommunes kontor for fri rettshjelp. Det ble foretatt flere intervjuer av samme karakter under hovedprosjektet, se nedenfor.

6.3 Utvikling av informasjonsprogrammet gjennom dialog

Fremgangsmåte

Informasjonsprogrammet ble forbedret og utviklet videre i dialog med ulike innvandrerkvinner og innvandrerorganisasjoner. Alle erfaringer ble samlet og evaluert av prosjektgruppen i to bolker.⁵² Prosjektgruppen har i disse bolkene oppdatert, forbedret og endret informasjonshefte og foredrag slik at det er i tråd med det prosjektgruppen har ansett som tilgjengelig, forståelig, aktuell, pålitelig og adekvat rettighetsinformasjon etter erfaringer som er gjort. Produktet har således blitt utviklet i et samspill mellom vår egen kunnskap, allerede eksisterende kunnskap og innvandrerkvinnene selv og deres organisasjoner. En begrensning er at vi ikke har foretatt noen systematisk undersøkelse av hva kvinnene faktisk har lært, forstått eller brukt informasjonen til.

Som et ledd i å utvikle Informasjonsprogrammet ble det arrangert åtte foredragssesjoner for forskjellige grupper kvinner i ulike deler av Oslo.⁵³ Hver foredragssesjon var bygget opp av tre eller fire elementer:

1. Foredrag i diskrimineringsrett (også åpent for spørsmål og diskusjon)
2. Diskusjon og spørsmål i plenum
3. Klientmottak og spørsmål en og en
4. Sosialsammenkomst - ofte et måltid (skjedde ikke alltid)

På foredragssesjonene gikk ca.25 min til foredrag og 25 min til spørsmål.

Diskrimineringsrettsbrosjyren ble delt ut etter foredraget, men det ble i begynnelsen informert om at den kom til å bli delt ut, slik at tilhørerne ikke trengte å ta notater.⁵⁴ Etter foredraget åpnet vi for flere spørsmål i plenum og tilslutt satte vi oss på et rom eller i ett hjørne og holdt klientmottak. Kvinnene stilte seg i kø for å snakke med JURKs to saksbehandlere. Sakene og spørsmålene ble løst på ulike måter etter henvendelsens art. Noen var av praktisk art og ble gitt svar på der og da, andre ble henvist. Noen saker ble tatt inn som sak på JURK⁵⁵, her fikk noen brev, andre fikk partshjelp og noen ble henvist eller avvist. Disse sakene er det redegjort for under punkt 7.3.

Etter foredraget og klientmottaket var det ofte duket for lunsj eller middag i innvandrerkvinnenes egen eller organisasjonenes regi. Vi ble ofte igjen på disse sammenkomstene og her ble det rom for mer uformell prat. Kvinnene var interessert i jusstudentene og Nordstrøm og stilte mange spørsmål.

---

⁵² Kalt bolk 1 og bolk 2, henholdsvis uke 45 og 46 i 2009 og uke 50 og 51 i 2009, samt uke 2 i 2010. Fem foredrag ble holdt før bolk 1 og tre foredrag med ekspertgruppemøtet ble holdt før bolk 2.

⁵³ PMV 16.10.09, Mortensrud kvinnekafé 19.10.09, Grønland frivillighetssentral 22.10.09, Groruddalen kvinnekafé 02.11.0, ORKIS kvinnekafé 03.11.09, Reaktorskolen Økern 18.11.09, Furuset kvinnekafé 19.11.09, Mortensrud røde Kors aktivitetssenter 23.11.09.

⁵⁴ Til sammen er det delt ut 118 informasjonshefter.

⁵⁵ Ble registrert som sak og klient hos JURK og behandlet etter deres saksbehandlingsrutiner.

Foredragene ble holdt av JURKs medarbeidere mens prosjektutøver Nordstrøm var observatør på alle foredragene. Prosjektleder professor Hellum var tilstede på utvalgte sesjoner. Som deltakende observatør satt Nordstrøm og så på foredraget og hjalp til dersom det var noen spørsmål. Etter foredragene gikk hun rundt og snakket med deltagerne, mens JURKs saksbehandlere hadde klientmottak. Sakene som kom inn på mottak ble registrert på egne skjemaer og gjort tilgjengelig for Nordstrøm etter anonymisering. Saksbehandlerne registrerte også sine inntrykk, erfaringer og spørsmål mottatt på egne skjemaer.

Kvinnegruppene foredraget ble holdt for, var svært ulike. Det kunne være alt fra 5 til 40 personer som ønsket å høre på. Vi reiste til lokalet til den enkelte gruppe, og fasilitetene var derfor svært ulike. Noen ganger hadde stedet projektor slik at powerpoint fremvisning var mulig, andre ganger var det ikke mulighet for powerpoint som for eksempel da vi holdt foredrag inne på et syrom hvor kvinnene hadde sytrening. Da målet var å nå alle, valgte vi ikke å sette noen standarder for hvor og hvordan vi informerte. Gruppene var noen ganger av samme nasjonalitet og noen ganger var det helt blandet. Gjennomgående hadde de fleste kvinnene dårlige norskkunnskaper og de fleste var uten arbeid og med lite eller ingen utdanning.

I tillegg til foredragssesjonene ble det foretatt syv intervjuer på Oslo kommunes kontor for fri rettshjelp.⁵⁶ Det ble også foretatt intervjuer av ulike organisasjoner.⁵⁷ Disse foregikk på samme måte som under pilotprosjektet. Bakgrunnen for tilleggsintervjuene var å få dypere kunnskap om hva innvandrerkvinner kan om diskrimineringsvernet og hva slags type diskriminering innvandrerkvinner møter. Ettersom saksstrømmen av konkrete diskrimineringssaker som kunne underlegges konkret rettshjelp, var svak, ble intervjuene og fortellingene på foredragene hovedkilden til kvinnenes opplevde diskriminering. Se også punkt 7.

Tilgjengelig rettighetsinformasjon der innvandrerkvinner oppholder seg

For å lage tilgjengelig informasjon må innvandrerkvinnene nås. Med unntak av norskopplæringsklasser og yrkesrettet opplæring, har det vært vanskelig å finne ut hvor innvandrerkvinnene oppholder seg. Det finnes uendelig mange organisasjoner og grupper, men det er ikke alltid like lett å opprette kontakt med disse.⁵⁸ Det kreves systematisk arbeid over tid for å nå ut til dem som trenger det mest. Her har JURKs allerede etablerte nettverk vært til god hjelp og et godt startsted. Vi ønsket likevel å nå ut enda bredere, og brukte derfor ulike kanaler, særlig internett og kontaktpersoner, for å utvide nedslagsfeltet. De ulike stedene ble kontaktet gjennom brev, e-mail og per telefon, og det var stor interesse. Mange glemte imidlertid å ringe oss tilbake eller måtte ta

---

⁵⁶ 26.10.09 (3 stk) og 29.10.09 (4 stk).

⁵⁷ Juss-Buss 21.10.09, Organisasjonen mot offentlig diskriminering, OMOD 17.11.09, OASEN: Kvinner krysser grenser 09.11.09 og Katolsk bispedømme 10.12.09.

⁵⁸ En rapport fra IMDi, "Frivillige organisasjoner og integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen" (2008), konkluderer med at man vet lite om hvor mange innvandrerorganisasjoner vi har i Norge. Man anslår at det bare i Oslo er rundt 300 organisasjoner, men man vet ikke hva de driver med, hvordan de styres, hvordan de finansieres og hva som motiverer innvandrerbefolkningen til å delta i disse organisasjonene.

det opp på et styremøte eller likende. Vi fant derfor fort ut at vi bare kunne nå så langt ved å sitte inne på kontoret, vi måtte ut og snakke med innvandrerkvinnene selv for å finne ut hvor de oppholder seg, om de ønsker informasjon og hvor de selv ønsker å få informasjon. På det første foredraget opplevde vi et voldsomt engasjement for informasjonen formidlet. Vi brukte derfor en del tid i etterkant på å samle inn telefonnumrene til deltagere som kjente andre innvandrerkvinner som også ville høre på foredrag. På denne måten utvidet vi nettverket, og kom i kontakt med grupper som ikke er registrert noe sted som for eksempel en privat aerobicgruppe på Furuset.

Det var også et ønske å nå innvandrerkvinner som var i arbeid eller var i et integreringsprogram i regi av bydeler. Å holde foredraget i en slik setting ville kanskje vise oss andre tendenser enn de vi allerede begynte å se i den planlagte foredragsrekken. Vi kontaktet derfor ulike bedrifter vi antok var "innvandrerkvinnebedrifter"⁵⁹ og bydeler som vi visste hadde ulike typer integreringsprogrammer⁶⁰. Et annet forskningsprosjekt under "Fra formelle til reelle rettigheter" på KVIBALD som drives av vit.ass. Mali Gulbrandsen Asmyhr⁶¹, har hatt kontakt med noen av disse og vi tenkte derfor at noen ville være positive til foredrag i diskriminering. Dessverre var det ingen av disse bedriftene som ønsket foredraget, selv etter gjentatte henvendelser var det ingen som fant vilje til å organisere en samling av deres arbeidende innvandrerkvinner. En bedrift forklarte at de hadde mange innvandrerkvinner som jobbet for dem, men at det var umulig å få kvinnene til å møte på noe annet enn jobb. De hadde selv forsøkt alle mulige varianter av sosiale arrangementer for å lokke innvandrerkvinnene med, men til ingen nytte. Bydelene hadde en mer positiv holdning, men ingen klarte å komme i havn med en avtale. Generelt følte det som at avgjørelsen måtte diskuteres og tas i så mange ledd at den til slutt kokte bort. Ettersom prosjektet måtte gjennomføres i løpet av en bestemt tidsperiode (august-desember), ble det ikke tid til å følge opp disse stedene. Dette er noe Prosjektgruppa på JURK skal ta videre.

En annen side av tilgjengelig informasjon er at kvinnene må føle at de har mulighet til å delta på informasjonsmøtene. Dette henger sammen med at informasjonen blir gitt i rene kvinnegrupper. Mange av kvinnene kommer fra mannsdominerte kulturer og informasjonsmøter med begge kjønn kan føre til at kvinnene enten ikke kommer eller at de ikke føler seg frie til å spørre om hva de vil på møtene. For å gjøre informasjonen mest mulig tilgjengelig for innvandrerkvinnene holdes informasjonsmøtene derfor kun for kvinnelige forsamlinger.⁶²

For å skape tilgjengelig informasjon må kvinnene nås der de er. En viktig erfaring fra dette prosjektet er at det krever initiativ og arbeid over tid for å bygge nettverk og få oversikt over sentrale møteplasser for innvandrerkvinner.

---

⁵⁹ Vi kontaktet IKEA, ISS-renhold, Posten, SIO-kantina, Storebrand, Ullevål universitetssykehus, Ringnes, Freia Kraft Food og butikkene i Norgesgruppen.

⁶⁰ Vi kontaktet bydelene Søndre Nordstrand, Alna, Østensjø og Gamle Oslo.

⁶¹ Masterstudent i retts sosiologi og vit.ass. ved KVIBALD. Skriver på avhandlingen med foreløpig tittel: "Tilrettelegging for minoritetskvinner på arbeidsplassen" som skal leveres vår 2010.

⁶² For en drøftelse av rene kvinneklasser opp mot likestillingsloven og KDK se Nordstrøm (2009) del III punkt 2.5, del IV punkt 2.2.

Forståelig rettighetsinformasjon: Språk og metode

Kravet om at informasjonen som formidles skal forstås, har betydning både for hvilket språk informasjonen skal formidles på og i hvilken form den skal formidles. Det handler igjen om å nå innvandrerkvinnene der de er, både når det gjelder forståelsen av det norske språket og av retten.

Foredraget i diskrimineringsvernsprosjektet holdes på norsk. Det er to grunner til dette. For det første har det ikke vært midler tilgjengelig til å leie inn tolk eller oversetter. For det andre ser vi viktigheten av at kvinnene lærer seg de juridiske ord og uttrykk på norsk, ettersom det er en norsk hverdag de skal forholde seg til i etterkant av informasjonsformidlingen. Den største utfordringen med diskrimineringsvernsprosjektet har vært å formidle komplisert juss på lett forståelig norsk. For å lykkes med dette har vi, på bakgrunn av tilbakemeldinger fra innvandrerkvinnene selv og andre eksterne ressurspersoner som ikke er jurister, gått mange runder med utformingen av informasjonsmaterialet. Språk handler således ikke bare om hvilket lands språk (norsk, engelsk, urdu etc.), men også om hvilken del av det norske språket som benyttes. For eksempel har den norske avisen Utrop⁶³ tatt dette på alvor og delt opp avisen i ulike typer norsk. Utrops konsept, "lett norsk", har vært til stor inspirasjon i vårt arbeid med å lage forståelig norsk i informasjonsmaterialet.

Metoden for å formidle diskrimineringsvernet har vært et foredrag og et informasjonshefte. Begrunnelsen for dette valget var at vi ønsket å formidle både muntlig og skriftlig informasjon. Dette bygger på en antagelse av at informasjonen må gis muntlig for å bli forstått og skape engasjement, men må suppleres med skriftlig informasjon for å bevare pålitelighet og vedvarenhet hos brukeren. Informasjonsheftet blir således et verktøy som kan hentes frem ved en eventuell senere opplevelse av diskriminering.

En utfordring er at foredragsholder og tilhører har ulike utgangspunkt hva gjelder erfaring, språk og kunnskap. De står ulike steder. Det er foredragsholderen som skal møte tilhøreren der tilhøreren er. Det krever derfor mye innlevelse, empati og erfaring før en saksbehandler på JURK, blir en dreven foredragsholder. Noen tar dette lett og vokser i løpet av første foredrag og blir selvdrevne. Andre trenger tid. Dette er en utfordring vi har taklet gjennom opplæring, samtaler og evalueringer innad i JURKs prosjektgruppe.

Jussen må forenkles både hva gjelder språk og innhold. Dette kan være en vanskelig operasjon for en jurist som har blitt "indoktrinert" til å ta med alle detaljer og alle unntak, samt til å bruke et gammelmodig språk og hyppig bruk av vanskelige ord. Rimelighet, helhetsvurdering, fremlegge etc. er eksempler på ord som er helt uforståelige for mange innvandrerkvinner.

Selve ordet diskriminering er et godt eksempel som kan illustrere kompleksiteten i situasjonen. Få av kvinnene vi har møtt, forstår eller har hørt ordet diskriminering. Foredraget begynner derfor med et eksempel om en kvinne som ikke får leid en leilighet fordi hun er utlending. Stort sett kjenner alle seg igjen i eksemplet og at dette er urettferdig behandling på grunn av at hun er utlending. Men de

---

⁶³ Utrop er Norges innvandringsavis – kommer ut to ganger i måneden. Avisen tar opp innvandrereaktuelle spørsmål og skriver sine artikler både på "vanlig" norsk og i sin lett norsk- profil.

fleste klarer ikke rubrisere forholdet under ordet diskriminering. Det er derfor viktig å begynne i den faktiske situasjonen som kvinnene kjenner seg igjen i, for å dra de store linjene til ordene, begrepene og retten. På denne måten kan det antas at kvinnene lære å fastlegge egen juridiske posisjon i samfunnet og søke rettshjelp når det er nødvendig.

En annen utfordring er at noen innvandrerkvinner aldri har vært på foredrag før og kanskje heller aldri har gått på skole og er analfabeter. Dette gjør at et foredrag og et informasjonshefte vil være lite tilgjengelig og forståelig informasjon for dem. Organisasjoner som Primærmedisinsk verksted (PMV) har snakket mye om dette og fremmer alternative formidlingsmetoder som teater eller samtalegrupper. I prosjektgruppen har vi snakket en del om tegneserier med enkle skriftlige budskap som kunne deles ut som et alternativ til informasjonshefte. Høsten 2009 har det verken vært tid eller ressurser til å utvikle informasjonsmetoder av ovennevnte art. Ønsker man å inkludere disse delene av befolkningen gjennom å øke deres rettsbevissthet, må alternative rettighetsinformasjonsformidlingsmetoder utforskes og utvikles.

Rettighetsinformasjon relatert til kvinnens liv

En annen faktor som har vært viktig for å oppnå forståelse, er det tredje menneskerettslige kravet: aktuell rettighetsinformasjon. Når deltagerne kjenner seg igjen i eksemplene som illustrerer de ulike rettsreglene, skapes det engasjement. Eksemplene i informasjonsmateriale tar utgangspunkt i LDOs uttalelser i ulike saker som angår innvandrerkvinner. Tanken med å ta utgangspunkt i LDOs praksis var for å formidle saker som viser hvordan kvinner som har prøvd å gjøre noe med sine problemer har blitt behandlet i systemet. Sakene er deretter modifisert og supplert med fortellingene og spørsmålene til kvinner og saker som har kommet inn på mottak hos JURK. Opplevelsen av graden av engasjement og interesse foredraget skaper hos deltagerne, har overrasket meg selv og mange av JURKs saksbehandlere. Det er tydelig at informasjonen som gis, føles relevant for innvandrerkvinnene.

Når informasjonen føles relevant og engasjerer oppstår det en dialog mellom tilhører og foredragsholder. I denne dialogen stiller kvinnene mange spørsmål og har mange historier om hendelser i eget liv. Dette gjør at foredragsholderne opparbeider seg kunnskap om hva slags eksempler som engasjerer kvinnene og hva slags diskriminering de møter. Foredragsholderne møter også mange utfordringer med å forklare retten og dens utfall i enkeltsaker. Et eksempel hvor dialogen har vært nyttig rettesnor i formidlingen er forskjellen mellom direkte og indirekte diskriminering. Forskjellen kan være vanskelig å formidle uten å bli utpreget juridisk. På de aktuelle foilene i foredraget og sidene i brosjyren har vi fått mange spørsmål og tilbakemeldinger. Disse er endret i tråd med tilbakemeldingene og forhåpentligvis har vi kommet nærmere med å formidle denne delen forståelig og aktuelt.

6.4 Pålitelig rettighetsinformasjon

Realistisk formidling av retten

Mange innvandrerkvinner er skeptiske til rettssystemet og i tvil om retten kan beskytte dem mot diskriminering. Mange forteller at de ofte opplever skuffelse når de har vært på foredrag og i ettertid selv skal manøvrere i systemet. De opplever at foredraget ikke er i samsvar med virkelighet de lever i. Som en kvinne involvert i en av arbeidsgruppene på PMV, uttrykte det:

*”Nå har vi hørt mye om hvilke rettigheter vi har, nå må vi vite hvordan vi skal bruke de og hvilke det er realistisk å kunne bruke.”*⁶⁴

Det er viktig å huske på at når man formidler rettighetsinformasjon skapes det en forventning hos mottakeren. Denne forventningen er det viktig å møte gjennom å skape en realistisk forventning. Mange av organisasjonene forteller også om at nå vet deres brukere mye om rettigheter, men det er å benytte seg av dem som er vanskelig. Andre har vært uenige i dette og snakker om at mer kunnskap er førsteprioritet.

For å formidle et realistisk bilde av retten er en stor del av foredraget konsentrert rundt hva det vil medføre å innrapportere diskriminering. Det er også i brosjyren forsøkt å formidle hvordan en best mulig kan hevde sin rett. Det er blant annet valgt ut noen organisasjoner det er mulig å kontakte. På avslutningsseminaret til diskrimineringsvernprosjektet⁶⁵ fikk vi tilbakemelding på at for få av organisasjonene som finnes, er nevnt i brosjyren. Dette tas med til neste revidering.

Noen organisasjoner forteller om viktigheten av at informasjonen formidles av en person (i motsetning til kun brosjyre eller internett). Mange stoler ikke på at skriftlig informasjon er riktig og trenger et ansikt til informasjonen. Det katolske bispedømmet tok tak i dette problemet i 2009, og har et omfattende informasjonsprogram til hele landet hvor de henter inn representanter fra ulike yrkesgrupper som NAV, Tollen etc.⁶⁶ På informasjonsmøtene deles også ”Ny i Norge” brosjyren ut.

Etter foredraget ble det holdt klientmottak hvor deltakerne kunne få individuell rådgivning. Dette var en del av programmet som skulle være med å gjøre retten mer personlig, realistisk og reell for tilhørerne. Klientmottaket ble holdt i eget rom på stedet foredraget ble holdt. Saksbehandlerne satte seg på rommet og kvinnene stilt seg i kø for å få snakke med dem. Det var ulik oppslutning rundt mottaket. Se mer om sakene som kom inn under punkt 7.3.

---

⁶⁴ Foredrag PMV med professor Shaheen Sardar Ali, 16.10.09, Ali oversatte.

⁶⁵ Det ble holdt avslutningsseminar for prosjektet den 18.mars 2010. Her ble prosjektet presentert og kommentert. se mer om dette under punkt 8.

⁶⁶ Intervju med en representant fra Katolsk bispedømme 10.12.09.

Kvalitetssikring

For å kvalitetssikre informasjonsmaterialet har vi høsten 2009 lagt informasjonsheftet og foredraget frem i ulike faser av prosessen for eksperter i diskrimineringsrett på universitet, medarbeidere ved LDO og representanter fra innvandrersorganisasjoner.⁶⁷

Den muntlige informasjonsformidlingen på foredragssesjonene kvalitetssikres av at informasjonen blir formidlet av jusstudenter. Likevel inngår ikke diskrimineringsrett som en del av den obligatoriske opplæringen på jussen. Selv om jusstudentene har en overordnet forståelse av rettsystemet som er verdifull i formidlingsprosessen, er det viktig med god skolering og opplæring av formidlerne for å sikre påliteligheten av informasjonen. Høsten 2009 hadde vi flere internopplæringer i diskrimineringsrett og rettighetsinformasjonsformidling. I tillegg fikk alle medlemmene av arbeidsgruppa på JURK tilbud om å følge undervisningen i Likestillings- og diskrimineringsrett ved universitet, mange benyttet seg av tilbudet.

6.5 Profesjonalisering av jusstudenter – prosjektet blir fast prosjekt ved JURK

Jusstudenter ved det juridiske fakultet i Oslo får i dag ikke opplæring i diskrimineringsrett som en del av det obligatoriske studiet. Diskriminerings- og likestillingsrett er et spesialfag som tilbys i siste del av masterstudiet i rettsvitenskap.⁶⁸

Det stilles krav om at JURKs medarbeidere som deltar i diskrimineringsrettsprosjektet følger seminarrekken i diskrimineringsrett. Prosjektet bidrar på denne måten både til å profesjonalisere noen jusstudenter i diskrimineringsrett, samt lære dem noe om klientgruppen innvandrerkvinner. Studentene blir jurister og trer inn i offentlige institusjoner og forvaltning, som for eksempel NAV, og det private, som for eksempel advokater. På denne måten bidrar prosjektet til skolering og faglig styrking av juriststanden på dette sentrale området.

Jusstudentene, som er med på prosjektet, lærer noen jurister i Norge og samfunnet generelt kan dra nytte av. Det er nyttig å ha jurister som kan forstå ulike samfunnslag av befolkningen og kan lære å formidle juss slik at den blir forstått av ulike typer samfunnsborgere.

For deltagerne på pilotprosjektet har det vært mange positive og negative erfaringer og mye å lære. "Hvordan skal vi snakke så jussen blir forstått, men at vi ikke henvender oss til dem som barn?", har vært en gjennomgående problemstilling. Samtidig oppstår det en dialog mellom foredragsholder og tilhører som bidrar til en utvikling av horisont hos begge parter.

---

⁶⁷ Lagt frem på Kvinnerettsdagen 12.10.09. Lagt frem for Representanter fra ulike organisasjoner; JURK, Juss-Buss, OMOD, OASEN, Røde Kors og LDO seminar i KVIBALDs lokaler 11.12.09. Materialet er også gjennomgått av medarbeidere hos LDO Cathrine Sørli (juridisk avdeling) og Ronald Craig (samfunnsavdelingen) uke 5 og 6 2010.

⁶⁸ <http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUR5590/index.xml> lest 13.05.10.

En annen nøtt har vært å knekke koden for forståelse av diskrimineringsretten: "Hvorfor skal diskrimineringsjussen være så vanskelige å forstå – når den skal ivareta og benyttes av de svakere gruppene i samfunnet?", har vært et diskutert spørsmål i prosjektgruppa.

Diskrimineringsvernprosjektet har blitt et fast prosjekt ved JURKs arbeidsgruppe og gruppen kommer til å forsette med arbeidet i årene fremover. I skrivende stund er gruppen allerede i gang med å holde nye foredrag og har trykket opp nye utgaver av informasjonshefte. Gjennom en aktiv informasjonsformidling og saksinntak, kan vi kanskje få registrert flere diskrimineringsaker og således opparbeide mer kunnskap på området.

6.6 Fast spalte i avisen Utrop

Gjennom diskrimineringsvernprosjektet og samarbeidet med avisen Utrop⁶⁹ har JURK fått en fast spalte i avisen. Spalten skal brukes til å formidle rettighetsinformasjon til Utrops lesere. Spalten skal være en del av Utrops "lett-norsk" – profil. JURKs ulike arbeidsgrupper skal skrive om aktuelle saker og spørsmål de får gjennom saksbehandlingen. Utrop skal hjelpe til med å skrive spaltene på så lett og tilgjengelig norsk som mulig. Vi regner med å ha de første spaltene klare før sommeren. På denne måten kan vi nå ut til leserne av avisen Utrop med rettighetsinformasjon. Vi vet også at avisen brukes mye i norskopplæringsammenheng, som er en av målgruppene for JURKs rettighetsinformasjonsprosjekter.

---

⁶⁹ Utrop – Norges første flerkulturelle avis. Are Vogt har ansvar for "lett norsk" – delen, se www.utrop.no. Avisen gis ut to ganger i måneden.

6.7 Oppsummering: Tilgjengelig, forståelig og aktuell informasjon betyr å møte kvinnene der de er

Kravene til tilgjengelig, forståelig, aktuell, pålitelig og adekvat rettighetsinformasjon er nyttige verktøy og retningslinjer i arbeidet med rettighetsinformasjon til innvandrerkvinner. Den viktigste faktoren for å nå frem med informasjon er at informasjonsformidleren og -programmet møter innvandrerkvinnene *der de er*. Informasjon med for avansert form, språk eller innhold vil ikke nå frem til mottakeren. Å møte kvinnene der de er krever kunnskap og erfaring få jurister i dagens samfunn har. Rettighetsinformasjonsprosjektet til JURK gir en mulighet til å opplære en ny type mer spesialiserte rettshjelpere eller rettsrådgivere, samtidig som innvandrerkvinnene får et mer tilpasset tilbud.

En viktig erfaring fra prosjektet er at man trenger organisasjonenes kunnskap og kontakt med kvinnene for å formidle god informasjon. Organisasjonene er inngangsporten til kvinnene og JURK er avhengig av dem for å gjennomføre informasjonsprogrammet. På avslutningsseminaret⁷⁰ hvor prosjektet ble presentert, se punkt 8, fikk JURK tilbakemeldinger på at organisasjonen kan være vanskelig å samarbeide med på grunn av de store utskiftningene. Dette må tas i betraktning i det videre arbeidet med prosjektet.

---

⁷⁰ Avslutningsseminaret var en del av Femms seminarrekke: "Diskriminering på tvers". Rapport fra et oppsøkende rettsinformasjonsprosjekt om innvandrerkvinneres diskrimineringsvern. Seminaret ble avholdt 18.mars 2010.

7 Dokumentasjon av innvandrerkvinnens opplevelse av diskriminering

7.1 Skjult diskriminering

Innvandrerkvinnene forteller om diskriminering i dagliglivet som den største utfordringen. Opplevelsen av diskriminering korresponderer i begrenset grad med den informasjon om diskriminering som kan leses ut av offentlige tallmaterialet.

På foredrag, i intervju på Oslo kommunes kontor for fri rettshjelp og gjennom intervjuer med organisasjoner fortalte både kvinnene selv og representantene for organisasjonene, om mye diskriminering, trakassering og rasisme. Sakene vi gjennom dette prosjektet har fått kunnskap om, er basert på kvinnenes opplevelser. Det dreier seg således ikke om saker som er behandlet av offentlige instanser. Fordi få diskriminerings saker når fram til eksisterende rettshjelpstilbud som JURK, Juss-Buss og Oslo kommunes kontor for Fri Rettshjelp, LDO eller domstolene har vi ansett det som et viktig ledd i dette prosjektet å dokumentere den informasjon enkeltindivider og organisasjoner har gitt oss som et ledd i å utvide informasjonstilbudet.

Generelt har kvinnene som har deltatt i prosjektet, hatt størst problemer i forbindelse med å skaffe seg jobb og bolig. Samtidig opplever mange trakassering i dagliglivet av norsk og eget etnisk miljø. Det er altså de nære tingene i livet kvinnene opplever at de blir hindret tilgang til. Vi ble overrasket over at det særlig var storsamfunnets holdninger, systemer og strukturer, og ikke egen familie, de anså som den største hindringen for realisering av muligheter. I det følgende presenteres tre eksempelområder for å illustrere diskrimineringsrettslige problemstillinger særlig relevant for innvandrerkvinner.

Arbeid

”De kan ikke si at du er dårlig arbeidskraft på grunn av klærne. Det er ikke klærne som skal jobbe, det er jeg som er inni klærne som skal jobbe.”⁷¹

Innvandrerkvinner ønsker å arbeide. Problemer oppstår imidlertid når de skal søke jobb. Mange av kvinnene var eller hadde vært i NAVs praksisplassordning. Ingen hadde opplevd å få tilbud om fast jobb etter endt praksisplass:

”To ganger har jeg vært i praksisplass, men de vil ikke ha deg, bare gratis arbeidskraft. Jeg vil jobbe, jeg prøver å være fornøyd med tv’n og kaffen min, men jeg vil jobbe, jeg vil komme meg ut av hjemmet mitt.”⁷²

---

⁷¹ Foredrag Reaktorskolen, Økern, 18.11.09, somalisk kvinne.

⁷² Foredrag Grønland 22.10.09, kvinne fra Somalia.

Å søke jobb oppleves som en så tung prosess at kvinnene gir opp. Etter to til tre endte praksisplasser har de ikke krefter igjen til å takle enda en avvisning. Kvinnene ønsker å bidra og delta i det samfunn de lever i, men de opplever ikke at de blir gitt mulighet til deltagelse.

Mange ser eneste løsning for å få jobb som å skifte navn til er mer norsk klingende navn. Det fortelles om venner og bekjente som har fått jobb etter at navneendring er gjennomført. En dame fortalte for eksempel at hun hadde satt grense på 200 jobbsøknader før hun skiftet til norsk etternavn.⁷³

Innvandrerkvinner opplever i stor grad diskrimineringsrettlige problemstillinger i møte med ulike arbeidsgiver og NAV. Kvinnene ønsker selv å jobbe, men hevder at de ikke får tilgang til arbeid ofte på grunn av forhold tilknyttet deres utenlandske bakgrunn.

Bolig

*"Jeg har lett ett år etter et sted å leie, nå har jeg en liten hybel, den er veldig liten, men ingen andre ville ha en som var utlending."*⁷⁴

Alle må ha et sted å bo. Å leie bolig utenom eget nettverk er en problematisk affære for innvandrerkvinner. De opplever enten ikke å få mulighet til å komme på visning eller ikke å få tilsalg på leiligheter de ønsker å leie. Begrunnelsene er mange. En somalisk dame spurte på et foredrag:

*"Jeg vil leie en bolig, men de sier alltid at jeg har for mange barn til å bo der jeg ønsker å leie, er det lov?"*⁷⁵

Vi hadde ikke et klart svar på dette spørsmålet.

Å kjøpe bolig kan også være vanskelig. En pakistansk dame fortalte at de ofte opplever at megler eller selger ikke tror at de har penger:

*"Men vi har penger fordi vi er så opptatt av å spare i spareklubber og vi hjelper hverandre"*⁷⁶.

Retten til bolig er både en nasjonal og menneskerettslig forankret rett. Alle har krav på kommunal bolig og økonomisk støtte til bolig hvis de ikke klarer å betale selv. Mange blir likevel henvist til det private markedet for å finne en bolig som i etterkant kan bli betalt av kommunen. Dette er problematisk når privatpersoner er skeptiske til innvandrere som leietakere og også fullt ut lovlig kan diskriminere når rom (for eksempel sokkelleilighet) i egen bolig utleies⁷⁷. Dette hindrer

---

⁷³ Intervju Fri rettshjelp, 26.10.09, Kvinne fra Eritrea.

⁷⁴ Intervju Fri rettshjelp 29.10.09, kvinne fra Russland.

⁷⁵ Foredrag Grorud 02.11.09, kvinne fra Somalia.

⁷⁶ Foredrag Furuset 18.11.09, kvinne fra Pakistan.

⁷⁷ Husleieloven § 1-8 jf diskrimineringslovens § 3 (unntak om personlige forhold se ot.prop.nr.33 (2004-2005) s.204).

innvandrerkvinner til egen bolig og også muligheten til å være en selvstendig aktør i det norske samfunnet.

Trakassering i det offentlige rom

”Det er ikke alltid så lett å handle på Grønland. For eksempel var det en butikkeier som spurte meg hvor jeg var fra. Jeg svarte Etiopia. Da sa han: Jeg hater å se deg, du må gå. Han var fra Somalia og våre land er i krig.”⁷⁸

Konflikter fra hjemlandet blir flyttet inn i en norsk kontekst og som en konsekvens opplever mange innvandrerkvinner trakassering og diskriminering. Muslimske innvandrerkvinner opplever mange reaksjoner på valg av klesplagg fra samfunnet generelt og eget miljø. En pakistansk kvinne forteller at hun før valgte å gå uten hijab. Da var det mange muslimske menn som kjeftet på henne og ba henne ha respekt for sin tro og dekke hodet. Hun hadde nå nylig bestemt seg for å gå med hijab og nå var reaksjonene at hun ble kalt søster av muslimske menn hun ikke kjente. Trakasseringen stoppet likevel ikke, den kom bare fra annet hold. Norske venner fortalte henne nå at det var så synd at hun måtte kle seg så nedverdiggende. Flere hadde sagt at de ikke lenger kunne være venn med henne så lenge hun valgte å bære hijab.⁷⁹

Innvandrerkvinner har en utsatt posisjon når de beveger seg ute i det norske samfunnet. I en viss grad virker det som innvandrerkvinner valg av klesstil og handlinger er allemannseie for meningsutveksling. I hverdagen må kvinnene forholde seg til stigmatiserende og nedverdiggende holdninger og kommentarer som gjør at livet blir en balansegang nøye avveid mellom ulike hensyn. Reaksjonene gjør at kvinnene ikke har reelle og frie valg.⁸⁰

7.2 Mangel på kunnskap om diskrimineringsvernet og håndhevingsmekanismene

Få av kvinnene som deltok på foredragene holdt i prosjektet, hadde kunnskap om diskrimineringsvernet, og enda færre hadde kunnskap om hvor de skulle gå for å få hjelp hvis de opplevde diskriminering.

Alle organisasjonene vi har vært i kontakt med, hadde kunnskap om både diskrimineringsvernet og Ligestillings- og diskrimineringsombudet, samt ulik grad av samarbeid med LDO. Alle fortalte imidlertid om lite kunnskap blant sine brukere. Noen forsøkte å lage workshop med kunnskapsformidling og andre hadde en saksbehandler som tok seg av konkrete saker. Katolsk bispedømme så at det foregikk så mye gal rettsinformasjonsutveksling på ”kirketrappa” at de

---

⁷⁸ Intervju Fri rettshjelp 29.10.09, kvinne fra Etiopia.

⁷⁹ Intervju Fri rettshjelp 26.10.09, kvinne fra Pakistan.

⁸⁰ Aftenposten hadde også en artikkelserie om moralpolitiet i Oslo i januar 2010.

opprettet et profesjonalisert informasjonsopplegg om rettigheter, plikter og hvordan offentlig forvaltning fungerer.

I løpet av foredragene vi har holdt har vi stoppet opp og stilt generelle spørsmål. Et fast spørsmål har vært hvor mange som visste om retten til ikke å bli diskriminert, og om de visste om Likestillings- og diskrimineringsombudet, LDO. De samme spørsmålene ble stilt i intervjuene på Kontoret på fri rettshjelp. Gjennomgående har de fleste av deltagerne ikke hørt om verken diskrimineringsvernet eller LDO. Hvis de hadde hørt om retten kom kommentarer som:

*"Det er ikke lov til å diskriminere i Norge, men det er så mange luringer der ute"*⁸¹ eller *"Alt skjer under bordet her"*⁸².

Av de som visste om diskrimineringsvernet ble det uttrykk frustrasjon om hvordan å hevde vernet:

"Det er så lang vei til diskriminering eller ikke-diskriminering, hvis ikke har bevis, ikke noe vits synes jeg".⁸³

Troen på at noen kunne beskytte og hjelpe dem med å hamle opp mot diskriminering var svak.

Ønsket om å lære og interessen for juss, var gjennomgående sterk i alle grupper. Det ble stilt mange spørsmål, og mange fortalte om egenopplevde eksempler fremprovosert av det teoretiske rammeverket som ble formidlet.

Et annet trekk var at mange ikke følte seg diskriminert, men hadde problemer som antageligvis var diskrimineringsrettslige. De hadde på en måte akseptert den form for diskriminering de møter, og tenker ikke over at det er noe galt i denne. Som en dame uttrykt det:

*"Vi er innvandrere, vi kan ikke forvente å få de samme mulighetene som norske"*⁸⁴.

Likevel ønsket kvinnene vi har vært i kontakt med jobb og bolig, og erkjente at de ikke fikk tilgang til disse gode på grunn av deres utenlandske bakgrunn. Som jurist gjenkjente jeg fortellingene som mulig diskriminering, men de selv kategoriserte sakene som mangel på arbeid eller bolig. Mange hadde problemer med å se sammenhengen til diskriminering og mangelen på arbeid og bolig. Flere ble overrasket over at det fantes et ombud (LDO) hvor de kunne få råd og veiledning i diskriminerings saker. Det ble uttrykt som en ressurs at de selv kunne ringe et sted når de opplevde diskriminering.⁸⁵

---

⁸¹ Foredrag 18.11.09 Furuset, kvinne fra Pakistan.

⁸² Foredrag 22.10.09 Grønndland, kvinne fra Somalia.

⁸³ Foredrag 18.11.09 Furuset, kvinne fra Pakistan.

⁸⁴ Kvinne på Oslo kommunes kontor for fri rettshjelp 13.08.09.

⁸⁵ En undersøkelse fra European Union Minorities and Discrimination Survey 2009 (EU-MIDIS) har i 2009 laget en rapport på diskriminering i Europa. Rapporten finner at få vet om diskrimineringsvernet, hjelpeapparat og håndhevingsmekanismer. EU - Agency Fundamental Rights (2009).

Generelt er kunnskapen om diskrimineringsvernet og LDO lav blant innvandrerkvinner. Kunnskapsnivået bør heves dersom en ønsker at kvinnene i større grad skal benytte seg av LDOs tjenester.

7.3 Sakene fra klientmottak

Fremgangsmåte og representativitet

Foredraget vi har holdt som et ledd i gjennomføringen av dette prosjektet har blitt avsluttet med et klientmottak der kvinnene kunne fremlegge sine eventuelle juridiske problemstillinger til saksbehandlerne fra JURK. Dersom problemstillingene som fremkom hadde tilstrekkelig juridisk substans til å utgjøre en sak, ble de tatt inn og underlagt den alminnelige saksbehandlingen hos JURK.

Etter foredragene var det mange som ville diskutere sine problemer, uten at de ønsker å opprette en sak. Mange trengte noen som kunne lytte til dem og gi tilbakemelding på deres situasjon og opplevelser. Flere av kvinnene prøvde å skolere seg, ved å spørre om hypotetiske problemstillinger, slik at de kunne stå sterkere ved eventuelle tvister.

Det var ulikt hvor mye informasjon det var gitt i forkant av informasjonsmøte om at JURK også tok inn saker. Vi så en klar sammenheng mellom der det var gitt forhåndsinformasjon og hvor mange saker som ble tatt inn. Der det var gitt forhåndsinformasjon hadde kvinnene forberedt spørsmål og tatt med dokumenter i saken. Hvis forhåndsinformasjon ikke var gitt, var det færre henvendelser på klientmottaket og flere saker som krevde mer dokumentasjon, her ble kvinnene ble bedt om å komme på JURK med dokumentasjonene. I hvilken grad disse henvendelsene ble fulgt opp av kvinnene er usikkert ettersom disse sakene ikke vil bli registrert inn i prosjektet, men kun inn i JURKs saksbehandling.⁸⁶

Alle saker som har blitt tatt inn på foredraget og underlagt behandling av JURK, er registrert. Det gis en oversikt nedenfor over de sakene som kom inn på foredrag. Under foredraget har Nordstrøm, som deltakende observatør, skrevet ned alle spørsmål, historier og diskusjoner. Spørsmålene og kommentarene er samlet i referater fra hvert møte som ble arrangert.

Saksbehandlingen

Rettsområdene i sakene som ble tatt inn i forbindelse med foredraget, er generelt nokså representative i forhold til øvrige saker som mottas hos JURK. Kvinnene har problemer i forhold til trygde- og sosialytelser, barnerett og arbeidsrett.⁸⁷

---

⁸⁶ Dette er det imidlertid gjort noe med etter prosjektet, hvor JURKs statistikk skjema til saker har fått mulighet for å registrere om klienter henvender som en årsak av informasjonsmøte.

⁸⁷ Punktet er skrevet i samarbeid med saksbehandler Ane Bierge.

Det er kun blitt tatt inn tre saker som direkte gjaldt diskriminering. I disse sakene kunne JURK kun gi råd og veiledning samt henvise til LDO. Vi hadde regnet med flere konkrete saker hva gjaldt diskriminering. Grunnen til hvorfor disse uteble er usikker, men en grunn kan være at de fleste kvinnene ikke kunne noe om diskriminering og derfor heller ikke hadde mulighet til å tenke ut på forhånd om de hadde noen saker. Likevel var erfaringene fra foredragene at kvinnene hadde opplevd mye diskriminering, som en av saksbehandlerne ved JURK har uttrykt det:

”Erfaringen min er at de fleste har opplevd diskriminering i noen grad. Problemet er at tilfellene for dem ikke fremstår som grove nok til at de forsøker å gjøre noe med det. Mange av kvinnene vi møter har i stor grad innfunnet seg med at det er slik det er å være minoritet i Norge. De er klar over at det eksisterer en rekke formelle rettigheter, men opplever at disse kun har reell betydning for etniske nordmenn eller øvrige personer med mer ressurser enn dem selv. Det er nærliggende å trekke den konklusjon at det er store mørketall når det kommer til diskriminering i det norske samfunnet.”

I det følgende gis det en oversikt over sakene som er tatt inn på klientmottak etter foredragssesjonen som det har blitt opprettet sak på, hos JURK. Bokstaven ”K” er en forkortelse som henvisning til kvinnen som klient.

Det er totalt tatt inn ti saker:

Sak 1: K hadde spørsmål om barnebidrag

Sak 2: K hadde spørsmål om retten til skolegang/utdanning for sitt barn

Sak 3: To forhold i denne saken:

A) K hadde spørsmål om bostøtte og bytte av bolig (da denne er for liten).

B) K hadde spørsmål om avslag på en stønad hos NAV.

Sak 4: K hadde spørsmål om retten til bolig, sover på gata, har fått avslag på kommunal bolig.

Sak 5: K hadde spørsmål om diskriminering på legevakten.

Sak 6: To forhold i denne saken:

A) K hadde spørsmål om fordeling av eiendeler ved skilsmisse.

B) K hadde spørsmål om stønad fra sosialtjenesten.

Sak 7: K hadde spørsmål om inndrivelse av pengekrav.

Sak 8: K hadde spørsmål om krav på lønn fra tidligere arbeidsgiver.

Sak 9: K hadde spørsmål om hvordan få komme på jobbintervju når søker på jobb.

Sak 10: K hadde mange spørsmål:

A) Diskriminering på forrige arbeidsplass

- B) Skifte etter ekteskap
- C) Skattekrav på utleid bolig
- D) Spørsmål om ulovlig familieforening med ektemannens nye kone
- E) Barnefordeling og barnevernet

Sakenes løsning:

Sak 1: Venter på dokumenter fra K før noe annet kan foretas.

Sak 2: Saksbehandler har undersøkt jussen, ringt forskjellige skoler og formidlet denne informasjonen til Ks svoger. I tillegg er det sendt brev til K om dette.

Sak 3: Saksbehandler har forsøkt å kontakte K, uten hell. Etter en felles intern vurdering, kan JURK ikke bistå i denne saken. Brev blir sendt til K.

Sak 4: Saksbehandler har forsøkt å kontakte K, uten hell. Etter en felles internvurdering, kan JURK ikke bistå i denne saken. Brev blir sendt til K.

Sak 5: Det er sendt brev til K. Etter en intern vurdering er det enighet om at JURK ikke kan bistå K i en evt. klage overfor Likestillings- og diskrimineringsombudet, da det ikke foreligger diskriminering. Brev er sendt til K.

Sak 6: Fordeling av de konkrete eiendeler ved skilsmisse faller utenfor JURKs virkeområde. Denne delen av Ks henvendelse ble derfor avvist på stedet.

Saksbehandler tok kontakt med sosialtjenesten i Ks kommune per telefon. K til stede under samtalen. Løst per telefon.

Sak 7: Saksbehandler har forsøkt å kontakte K gjentatte ganger uten hell. Det ble tilslutt sendt K et brev med tilbud om at JURK kan bistå med å utarbeide en forliksklage i saken, slik at K får tvangsgrunnlag for inndrivelse av kravet. K har nå to måneder senere ennå ikke gitt respons på brevet.

Sak 8: Påkrav har blitt sendt til Ks tidligere arbeidsgiver.

Sak 9: K fikk råd og veiledning. Ble henvist til LDO. Bør kontakte oss igjen i neste søkerunde.

Sak 10: Etter nærmere undersøkelser hadde K innvilget fri rettshjelp og saken ble derfor avist. Problem A); diskrimineringen – var foreldet.

Videreføring av diskrimineringsvernprosjektet: mer om enkeltsakene

Ved videreføring av diskrimineringsvernprosjektet vil det bli lagt økt vekt på å styrke rettshjelps-komponenten. Neste trinn i prosjektet er å utarbeide rutiner for innsamling av empiri som kan muliggjøre mer dyptpløyende juridiske analyser av de diskrimineringsproblemene kvinnene henvender seg med. Ved å utforme gode metoder for dokumentasjon av problemer som blir beskrevet og registrering av saker som blir behandlet, kan det utarbeides statistikk.

Prosjektet har allerede satt søkelys på registrering av rettshjelp ytt i diskriminerings-saker i for eksempel registreringsrutinene ved JURK og Juss-Buss, hvor Advisor (klientbehandlingsprogrammet) skal bli videreutviklet for bedre å registrere diskriminerings-saker. Gjennom samtaler med både JURK og Juss-Buss viste det seg at mange saker som kunne vært diskriminering blir behandlet under andre rettsområder. Dette gjør at saken får en annen merkelapp enn diskriminering og sakene er derfor ikke synlige i statistikken. Årsaken til denne registreringen kan være at saksbehandlerne har for lite kunnskap om diskriminering, noe som henger sammen med at faget ikke er en obligatorisk del av studiet, og således enten ikke vet at saken kan behandles som diskriminering eller ikke "tør" å behandle saken under diskriminering. Mange av saksbehandlerne føler også at det er vanskeligere å bevise at noe er diskriminering enn for eksempel usakelig oppsigelse, og vurdere saken dit hen at klienten ikke er tjent med å bruke dette kortet.

JURK har fra 1.april 2010-31.mars 2011 opprettet en egen stiling allokert til arbeidet med registrering av diskriminerings-saker både i rettighetsinformasjonsprosjektene og den generelle saksbehandlingen.⁸⁸

Herværende prosjekt har således utgjort et forprosjekt til en bredere satsing på å styrke JURKs informasjons- og rettshjelpsinnstans på dette feltet.

---

⁸⁸ Prosjektutøver Tina Nordstrøm er ansatt i denne stillingen.

8 Presentasjon av prosjektets resultater: Avslutningsseminar 18.mars 2010

Den 18.mars 2010 holdt prosjektet avslutningsseminar på Institutt for samfunnsforskning gjennom Femm-nettverket⁸⁹ for å presentere prosjektet til brukere og myndigheter (vedlegg nr.2). Formålet var å få kommentarer på rettighetsinformasjonsarbeidet generelt fra både statlig hold (departementet og LDO) og brukerhold (innvandrerkvinnene og organisasjonene selv). Vi ønsket å sette retten til rettighetsinformasjon generelt og retten til informasjon om diskrimineringsvernet spesielt, på dagsorden i forhold til rettshjelpsmeldingen og Diskrimineringslovutvalgets innstilling til ny helhetlig diskrimineringsvern.

Salen var full og deltakere kom fra blant annet departementet, ulike innvandrersamfunnsorganisasjoner, norskopplæringen, bydeler, JURK, Juss-Buss og LDO. Oppmøtet viser at det er stor interesse og engasjement for tema. De oppmøtte bar særlig preg av folk som jobber med innvandrerkvinner og rettighetsinformasjon i en eller annen form. Mange av forskerne i femm-nettverket uteble. Dette betyr kanskje at temaet er et grasrottema og engasjerer nettopp dem det gjelder.

Det ble debatt om behovet for en økt satsning på rettighetsinformasjonsarbeidet i organisasjonene og fra statlig holdt. Det ble uttrykt ønske om økte bevilgninger slik at organisasjonene selv kan jobbe med realisering av rett for sine brukere. Overordnet ble det uttrykt behov for en overordnet statlig policy og strategi for rettighetsinformasjon. Særlig ble det fremhevet behovet for flere saker og mulighet til å føre saker gjennom inkludering av diskrimineringsrett i ny lov om fri rettshjelp.

Kommentatorene som har hatt mulighet til å levere kommentarene sine skriftlig er lagt som vedlegg til denne rapporten. Se vedlegg nr.3.

---

⁸⁹ Avslutningsseminaret hadde tittelen: ""Diskriminering på tvers". Rapport fra et oppsøkende rettsinformasjonsprosjekt om innvandrerkvinneres diskrimineringsvern." Professor Jon T. Johnsen, Anita Rathor fra Omod og KIM, Fakhra Salimi fra MIRA-senteret, Ragnhild Samuelsberg fra BLD, justisdepartementet og Taran Knudstad fra LDO ble invitert til å kommentere. Justis departementet takket dessverre nei og LDO meldte avbud. <http://www.samfunnsforskning.no/ISF/Eksterne-prosjektsider/Femm-nettverket> lest 23.03.10.

9 Konklusjon: Behov for statlig økonomisk og politisk prioritering av rettighetsinformasjonsarbeidet

Norge er menneskerettslig forpliktet til å øke svakere gruppers rettskunnskap gjennom å gi tilgjengelig, forståelig, pålitelig, aktuell og adekvat rettighetsinformasjon. For å sikre et reelt diskrimineringsvern for innvandrerkvinner bør det offentliges aktivitetsplikt etter likestillingsloven og diskrimineringsloven klargjøres med sikte på retten til rettighetsinformasjon.

Rettighetsinformasjon er i dag et lavt prioritert område på statlig nivå. Rettighetsinformasjon om diskrimineringsvernet har for eksempel ingen klar plass i statens opplæring og utdanning i norsk og samfunnsfag av innvandrere.⁹⁰ Heller ikke i statens inkluderings- og integreringsarbeid har rettighetsinformasjon en veldefinert plass. Det finnes mange flotte handlingsplaner⁹¹, men oppmerksomheten på å gi rettighetsinformasjon er hovedsaklig konsentrert til tvangsekteskap og omskjæring.⁹² Rettighetsinformasjonen bærer således preg av symbolpolitikk overfor innvandrere. Det er lite fokus på hva innvandrerkvinner vet og hva de trenger å vite.

Brosjyren "Ny i Norge" kom i 2009 og er et av statens nyeste informasjonstiltak til innvandrere. Brosjyren omfatter mye nyttig informasjon for orientering i det norske samfunnet, men inneholder ingen informasjon om diskrimineringsvernet eller Likestillings- og diskrimineringsombudet. Brosjyren er også generelt utformet til alle innvandrere og finnes på språkene engelsk, polsk og norsk.

Likestillings- og diskrimineringsombudet har i dag ingen klar strategi for å formidle informasjon verken om dem selv eller om diskrimineringsvernet til innvandrerkvinner.⁹³ De har få henvendelser fra innvandrerkvinner, men antar at de kun ser toppen av isfjellet. En av grunnene til at så få innvandrerkvinner benytter seg av LDO kan være at de ikke har kunnskap om verken LDO eller diskrimineringsvernet. LDO ønsker derfor å jobbe mer målrettet opp mot gruppen med rettighetsinformasjon. Dette arbeidet er foreløpig kun i idefasen og intet konkret arbeid er påbegynt.

Utvikling av gode informasjonsprogrammer forutsetter mer forskning og utprøving. Arbeidet fordrer bred og systematisk satsing på ulike fronter både økonomisk og politisk. Mange organisasjoner gjør veldig mye bra, men arbeidet drives av enkeltpersoner på bakgrunn av personlig engasjement. Er det

---

⁹⁰ Nordstrøm (2009) del II punkt 3.5 og del III punkt 2.1.1.

⁹¹ Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering for 2009-2012, Handlingsplan mot rasisme og diskriminering 2002-2006, Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen 2007 og videreføring av denne i 2008, 2009 og 2010, Strategiplan for likeverdig utdanning i praksis 2004-2009, Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011, Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008-2011 og Handlingsplan mot kjønnslemlestelse 2008-2011.

⁹² Med unntak av ett tiltak i Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen 2007 og videreføring av denne i 2008, 2009 og 2010.

⁹³ Samtale med to representanter fra LDO den 26.08.09. LDO hadde også en kampanje på utelivsdiskriminering av minoriteter nå nylig (10.02.10), det foreligger ikke noen offentlig informasjon om at det ble formidlet rettighetsinformasjon i denne kampanjen.

slik at staten kan la det være opp til enkelte ildsjeler å sikre rettighetsinformasjon til svakere grupper? Det kreves midler og politisk vilje til å samordne og videreutvikle dagens rettighetsinformasjonsarbeid, både gjennom organisasjons- og myndighetsarbeid, samt forskning. For å styrke samarbeid og samordning er vi på bakgrunn av erfaringene som er høstet i dette prosjektet enige i forslaget om å opprette et nasjonalt kompetansesenter for rettighetsinformasjon om diskrimineringsvern.

JURK vil utgjøre et viktig element i utviklingen av et slikt kompetansesenter. For at dette skal være mulig trenger JURK flere faste stillinger. For å kvalitetssikre informasjonen og rettshjelpen må det ansettes flere ferdige kandidater med kompetanse på feltet. Det er et sterkt behov for å styrke kvaliteten og kontinuiteten i JURKs arbeid. Gjennom den konkrete rettshjelpen som ytes, dannes kontinuerlig kunnskap og erfaringer om hva slags diskriminering som foregår. På denne måten kan informasjonsprogrammer tilpasses realiteten og beholde aktualitet. JURK kan også være en kunnskapsleverandør til statlige institusjoner som NAV og VOX (voksenopplæringen). Flere av denne typen tiltak vil kunne gjøre at Norge tilfredsstillende noe på vei de menneskerettslige føringerne på rettighetsinformasjon og den nasjonalforankrede aktivitetsplikten. En satsning på JURK kan ikke stå alene. For å sikre tilgjengelig, forståelig, aktuell, pålitelig og adekvat rettighetsinformasjon til innvandrerkvinner i hele Norge må andre tiltak og organisasjoner styrkes og utvikles.

Tendensene til diskriminering og behovet for informasjon og aktive hjelpetiltak, sammen med den statlige plikten til å gi rettighetsinformasjon, gir anledning til å understreke at diskrimineringsrett bør bli ett av de prioriterte områdene i ny lov om fri rettshjelp.⁹⁴ For at et rettsområde skal prioriteres i lov om fri rettshjelp må det tilfredsstillende hensynene til en sosial støtteordning og være et virkemiddel i kampen mot fattigdom.⁹⁵ Rettshjelpsmeldingen foreslår at diskriminerte som personkrets, skal innvilges fri rettshjelp etter anbefaling fra LDO.⁹⁶ Justiskomiteen på Stortinget prioriterer også diskrimineringsaker anbefalt av LDO i sin innstilling til Stortinget⁹⁷. Dette viser at diskrimineringsrett anses for å tilfredsstillende hensynene til sosial støtte ordning og kampen mot fattigdom. For at diskrimineringsaker skal få ombuds- eller domstolsbehandling, må området bli prioritert i lov om fri rettshjelp. Det er viktig at diskrimineringsrett blir prioritert rettsområde i lov om fri rettshjelp i saker for Ombud, Nemnd og Domstol. De menneskerettslige kravene som stilles til rettighetsinformasjon, er heller ikke diskutert i meldingen, og bør tas med i det videre arbeidet.

Mangelen på kunnskap om diskrimineringsvernet og hjelpeapparatet blant innvandrerkvinnene er et argument for at den offentlige aktivitetsplikten i diskrimineringslovene, må utdypes. I lovforarbeidet til et helhetlig diskrimineringsvern⁹⁸ gir diskrimineringslovutvalgets innstilling en knapp og overfladisk behandling av offentlige myndigheters plikt til å arbeide for likestilling. Det savnes en

---

⁹⁴ St.mld.nr.26 (2008-2009) om offentlig rettshjelp.

⁹⁵ Ibid. punkt 9.1.

⁹⁶ Ibid. punkt 9.3.3.8.

⁹⁷ Innst. S. nr. 341 2008-2009 punkt 1.9.

⁹⁸ NOU 2009:14: et helhetlig diskrimineringsvern se særlig punkt 4.2 og 17.3.

utdyping og konkretisering av offentlige myndigheters forpliktelser til å gi rettighetsinformasjon om diskrimineringsvernet, med særlig blikk på svakere samfunnsgruppers behov.

PRESSEDEKNING

En oversikt over prosjektets pressedeckning:

- Avisen Utrop omtalte prosjektet i avis nr.16, 12-25 november 2009. Journalisten, Sheema Adam, var med på et foredrag og intervjuet både Tina Nordstrøm og en saksbehandler fra JURK. Se link: www.utrop.no.
- Radio Norge: Prosjektet var også hovedinnslaget i radioprogrammet Babel på Radio Norge 24.11.09, som holdes av Anders Høglund. Journalisten, Isac Treekrem, var både med på et foredrag og intervjuet Tina Nordstrøm. Link til programmet: http://www.radionorge.com/podcast/babel/2009-11-24_babel.mp3
- Forskningsrådets VAM-programs nettsider: Artikkel "dårlig rettighetsinformasjon til minoritetskvinner" på VAMs nettsider den 29.09.09, av Berit Ellingsen. se link: <http://coe.no/servlet/Satellite?c=Nyhet&pagename=vam%2FHovedsidemal&cid=1253951550428&p=1232443453191>
- Apollon: Prosjektet er nevnt i artikkelen "Lov og rett mellom stat og gud", tredje nummeret av Apollon i 2009, skrevet av Linn Stalsberg.
- Journalen og x-plosiv: Journalen, studentavisen til Høyskolen i Oslo, har skrevet om prosjektet. Journaliststudenten Ingrid Hovda Storaas var med på Femm-seminaret, et foredrag i Skoleprosjektet og intervjuet Tina Nordstrøm samt saksbehandlerne på JURK. Saken ble også publisert på nettstedet x-plosiv, Norges største flerkulturelle nettmagasin. Publisert i uke 13 2010 og har ligget på nettsidene. se link: <http://journalen.hio.no/> og <http://www.x-plosiv.no/>.
- EMI - Enhet for mangfold og integrerings nyhetsbrev. Journalist Siri Doving intervjuet Tina Nordstrøm og deltok på Femm-seminaret. Artiklen ble publisert 22.04.10 og har ligget ute på nettsidene. se link: http://www.bydel-grunerlokka.oslo.kommune.no/enhet_for_mangfold_og_integrering/
- KILDEN: intervju 12.05.10, under arbeid for publisering.

KILDER

Litteratur:

Asmyhr, Mali Gulbrandsen, Skriver på avhandlingen med foreløpig tittel: *Tilrettelegging for minoritetskvinner på arbeidsplassen* og skal leveres ve KVIBALD vår 2010

Bolstad, Tove M, *Bondekvinne: liv og lov*. Oslo, 1991.

Bolstad, Tove M, *Om kårkontrakter og om tilgiftede kvinners eiendomsforhold til gårder*. Oslo, 1994.

Bolstad, Tove M, *Eiendomsforhold til gårder: om kårkontrakter og tilgiftedes rettigheter*. Oslo, 1995.

Bull, Kirsti Strøm og Anne Karin Storhaug, *Festskrift JURKs 25 års jubileum: kvinnerett - før og nå, betydningen av rettshjelpstiltak, rettspolitisk arbeid*. Oslo, 2000. Se særlig artikkelen:

Hellum, Anne, *Legal Advice as research Method in Norwegian and African Women's Law*, s.91. og

Bratholm, Anders, *Glimt fra JURKs og kvinneverettens historie*, s.11.

Dahl, Tove Stang, *Kvinneverett I*. Oslo, 1985.

Dahl, Tove Stang, *Kvinneverett II*. Oslo, 1985.

Daugstad, Gunnlaug og Torill Sandnes, *Noe er likt - mye er ulikt*. I:SSB (2008).

Dzamarija, Minja Tea, *Hva skal innvandrerne hete?* Samfunnsspeilet 2008/04

European Union Minorities and Discrimination Survey 2009 (EU-MIDIS) EU - Agency Fundamental Rights (2009)

Fastvold, Marianne og Anne Hellum, *Penger og arbeid i ekteskap: et kvinnesyn på familieretten : 3 artikler*. Oslo, 1985.

Henriksen, Kristin, *Hvem er de og hvordan går det med dem?* I:SSB 2008

IMDI, rapport: *"Frivillige organisasjoner og integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen."* (2008)

Johnsen, Jon T, *Retten til juridisk bistand – en rettspolitisk studie*, TANO, 1987

Johnsen, Jon T, *Alternative rettshjelpsstrategier*, UiO Institutt for rettsosiologi, 1981

JURK *Hverdagsjuss for kvinner*. Oslo, 2004.

JURK årsrapporter: fra 1985-2007 og Spetalen, Else Marie, *Juridisk rådgivning for kvinner: årsrapport*. Oslo, 1978. Lineikro, Unni og Karen Sophie Steen, *Årsrapport 1979*. Oslo, 1980. Buestad, Gunhild, Eva Haugen og Wenche Kverneland, *Årsrapport 1978*. Oslo, 1979.

Kavli, Hanne C. og Nadim, Marjam, *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier* FAFO rapport 2009:39.

Lauvstad, Reidun og Anne Robberstad, *Kjenn din rett*. Oslo, 1992.

Mathiesen, Thomas, *Retten i samfunnet: en innføring i retts sosiologi*. Oslo, 2005.

Nordstrøm, Tina, *Minoritetskvinnens rett til rettighetsinformasjon*, Kvinnerettslig skriftserie nr.81 (2009)

Nordstrøm, Tina, artikkel i *Kritisk Juss, Innvandrerkvinnens rett til rettighetsinformasjon: Hva gjøres og hva krever FNs kvinnekonvensjon?*, nr.2 (2010)

Regan, Francis, *The Transformation of legal aid: comparative and historical studies*. Oxford, 1999 s.1-6, som ser på "legal aid"

Søholt, Susanne og Kim Christian Astrup, *Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet*. Oslo, 2009 Nibr 2008:8

Soar, Peter, *The New international directory of legal aid*. The Hague, 2002

Tronstad, Kristian Rose, *opplevd diskriminering bland innvandrere med bakgrunn fra ti ulike land*, SSB 2009/47, undersøkelsen er basert på SSBs levevilkårsundersøkelsen blant innvandrere 2008/2006 (LKI)

Udi "tall og fakta 2008"

Vogt, Agnes, *Rapport til Justisdepartementet om prosjektet "Kvinnens familierettslige stilling" 1/1-78 - 31/12-78*. Oslo, 1979.

Vogt, Agnes, *Kvinnens rett til fellesboligen ved separasjon og skilsmisse: en undersøkelse av JURK-sakene*. Oslo, 1981.

Handlingsplaner:

Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering for 2009-2012

Handlingsplan mot rasisme og diskriminering 2002–2006

Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen 2007og videreføring av denne i 2008, 2009 og 2010

Strategiplan for likeverdig utdanning i praksis 2004–2009

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008–2011

Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008–2011

Handlingsplan mot kjønnslemlestelse 2008–2011

Rettshjelpsundersøkelsene:

- Eskeland, Ståle og Just Finne**, Allmennhetens behov for rettshjelp. Oslo, 1973,
Eskeland, Ståle og Just Finne, "Rettshjelp": en analyse og empirisk undersøkelse av tradisjonell rettshjelps muligheter og begrensninger særlig for folk som lever under vanskelige økonomiske eller sosiale kår. Oslo, 1973,
Feydt, Fridtjof, Rapport om SØMNA-prosjektet 1.5.1973-30.4.1974. Oslo, 1974,
Bakke, Hjallis Eddie, Rettshjelp i grisgrendte strøk: om et Juss-Buss-prosjekt i Troms 1974. (1975),
Johnsen, Jon T, Juss-Buss i Troms. Oslo, 1978,
Lid, Børre, Fangers rettshjelpsbehov. Oslo, 1981,
Haugen, Merethe S. og Elisabeth Vigerust, Det udekkede behov for rettshjelp: et uløst problem: rapport fra en undersøkelse i Oslo og Akershus i 1991. Oslo, 1992,
Johannessen, Roy-Arne, Rettshjelp i landlige strøk. Tromsø, 2002,
Graver, Ane Broch, Rettshjelp 2001: behovet for rettshjelp i Oslos befolkning - deriblant et utvalg innvandrerkvinner. Oslo, 2002,
Andenæs, Kristian, "Kontoret for fri rettsjælp: Rettsjælp til ubemidlede." Evaluering av en Oslo-institusjon gjennom 112 år. Oslo, 2005,
Bentsen, Heike og Olaf Halvorsen Rønning, Bruken av unntaksbestemmelsen i lov om fri rettsjælp. 2008.
For en nærmere gjennomgang og oversikt av alle rettshjelpsundersøkelsene se **Mathiesen, Thomas**, Retten i samfunnet: en innføring i retts sosiologi. Oslo, 2005, s.61-72

Forarbeider:

- NOU 1978:37: Offentlig informasjon
NOU 2009:14: Et helhetlig diskrimineringsvern
St.mld. nr.26 (2008-2009) Om offentlig rettsjælp

Nettsider:

- <http://www.jus.uio.no/ior/forskning/prosjekter/formelltilreell/>
Berit Berg og Tove Håpnes: <http://www.sintef.no/Presserom/Forskningsaktuelt/Innvandrerkvinner-er-ikke-som-vi-tror-/>
<http://www.ssb.no/vis/magasinet/analyse/art-2006-12-04-01.html>
<http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/200802/07/art-2008-04-11-01.html>

<http://www.ssb.no/innvandring/>

<http://www.samfunnsforskning.no/ISF/Eksterne-prosjektsider/Femm-nettverket>

<http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUR5590/index.xml>

http://www.sfk.uio.no/English/researcher_farhat.html

http://www.bydel-grunerlokka.oslo.kommune.no/enhet_for_mangfold_og_integrering/

<http://journalen.hio.no/> og <http://www.x-plosiv.no/>

<http://coe.no/servlet/Satellite?c=Nyhet&pagename=vam%2FHovedsidemal&cid=1253951550428&p=1232443453191>

http://www.radionorge.com/podcast/babel/2009-11-24_babel.mp3

Observerte foredrag:

1. PMV 16.10.09
2. Mortensrud kvinnekafe 19.10.09
3. Grønland frivillighetssentral 22.10.09
4. Groruddalen Kvinnekafe 02.11.09
5. ORKIS Kvinnekafe 03.11.09
6. Reaktorskolen Økern 18.11.09
7. Furuset Kvinnekafe 19.11.09
8. Mortensrud røde Kors aktivitetssenter 23.11.09

Intervjuer med organisasjoner:

- Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO): Møte med to representanter fra samfunnsavdelingen 26.08.09
- Oslo kommunes kontor fri rettshjelp: Intervju med daglig leder for kontoret, Bente Roli, 28.07.09
- Antirasistisk senter: Møte med daglig leder for Antirasistisk senter og rådgiver i senterets rådgivningstjenestet den 27.08.09
- Primærmedisinsk verksted (PMV): Intervju med daglig leder for PMV, 09.10.09

- Juss-Buss: Intervju med Fagansvarlig 21.10.09
- Organisasjonen mot offentlig diskriminering, OMOD: Intervju med en medarbeider (Anita Rathor) 17.11.09
- OASEN: Kvinner krysser grenser: Intervju med Erlinda Munoz foretatt 09.11.09
- Katolsk bispedømme: ansatt i nasjonal sjelesorg og prosjektleder for rettighetsinformasjon 10.12.09

Intervjuer på Oslo kommunes kontor for fri rettshjelp:

Intervjuene foregikk over tre dager: 13.08.09 (9 stk), 26.10.09 (3 stk) og 29.10.09 (4 stk).

Andre møter:

Kvinnerettsdag 12.10.09

Representanter fra ulike organisasjoner og LDO møttes i KVIBALDs lokaler 11.12.09

Gjennomgått av Cathrine Sørli (juridisk avdeling) og Ronald Craig (samfunnsavdelingen) uke 5 og 6 2010

Avslutningsseminar: Femm-seminar 18.mars kl.13.15-15.15 på Institutt for samfunnsforskning

VEDLEGG

1 Brosjyren i diskrimineringsrett

Kun forsiden av brosjyren ligger vedlagt her. Brosjyren kan bli tilsendt ved å kontakte JURK eller Tina Nordstrøm.

Turkis
JURIDISK RÅDGIVNING
FOR KVINNER

DISKRIMINERINGSRETT

2 Program for avslutningsseminaret

Program Femm-seminar 18.mars 13.15-15.15

”Diskriminering på tvers”. Rapport fra et oppsøkende rettsinformasjonsprosjekt om innvandrerkvinneres diskrimineringsvern.

INNLEDERE:

13.15-13.25: **Professor Anne Hellum**, Rettighetsinformasjon og realisering av innvandrerkvinneres rettigheter

13.25-13.50: Forsker Cand. jur **Tina S. Nordstrøm** (KVIBALD) og Silje Emilienne Aanerud-Larsen fra **JURK** Rettighetsinformasjon på diskrimineringsrettens område: Rapport fra et oppsøkende rettsinformasjonsprosjekt om innvandrerkvinneres rettigheter

KOMMENTATORER:

13.50-14.00: **Professor Jon T. Johnsen** ved det juridiske fakultet.

14.00-14.10: **Anita Rathor** fra Organisasjon mot offentlig diskriminering (OMOD) og leder for kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM).

14.10-14.20: **Fakhra Salimi** fra MIRA senteret.

14.20-14.30: Ragnhild Samuelsen fagdirektør i **Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet**.

14.30-14.40: **Taran Knudstad** fra Likestillings- og diskrimineringsombudet.

14.40-15.00: Diskusjon om rettighetsinformasjonens plass i likestillings- og integrasjonspolitikken.

To pågående rettspolitiske diskusjoner er rettshjelpsmeldingen og forslag til ny diskrimineringslov: Hvilken plass bør rettighetsinformasjon ha i rettshjelpstilbudet? Bør diskrimineringsvernet unntas fra Lov om fri rettshjelp? I hvilken grad bør innvandrerkvinneres retts til rettighetsinformasjon omfattes av likestillingslovens/diskrimineringslovens aktivitetsplikt?

15.00-15.15: Utdeling av Utrop-prisen Årets innvandrerkvinne 2009 til Hiam Al-chirout

Sluttrapporten vil bli publisert etter seminaret. Ved spørsmål kontakt Tina Storsletten Nordstrøm på 41547346 eller t.s.nordstrom@gmail.com

3 Kommentarer på prosjektet fra Femm-seminaret

3.1 Ragnhild Samuelsberg fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Innlegg til FEMM 18. mars 2010

Ragnhild Samuelsberg, fagdirektør i BLD.

Takk for invitasjon og gratulerer med "Rettighetsinformasjonsprosjektet" –

samarbeidet mellom KVIBALDd og JURK. Takk til innlederne og kommentatorene.

Mitt utgangspunkt, og det jeg ble bedt om å si noe om her, er hva *BLD vil gjøre for å styrke rettighets- og plikt -informasjon spesielt rettet mot innvandrerkvinner*. Mitt innlegg tar opp følgende: Kommunikasjon i et heterogent samfunn. Utfordringer. Langsiktig strategi og innspill.

Jeg vil også underveis peke på der deres - "Rettighetsinfoprojektets" erfaringer samsvarer med vår erfaring. Vi berømmer deres gode arbeid.

Eksempel fra Sverige om risikoinformasjon.

Personer med utenlandsk bakgrunn har andre forestillinger om kriser og risiko enn innfødte svensker. De graderer risiko høyere enn innfødte, er dårligere forberedt og bruker egne kanaler. De opplever mange risikoer som større enn hva innfødte gjør. Det er derfor et tankekors at innfødte svensker tar sine barn til sykehuset dobbelt så ofte som personer med utenlandsk bakgrunn. – (Olofsson)

Dette handler altså om at informasjon kan være livsnødvendig.

Kommunikasjon i et heterogent samfunn

Når vi skal kommunisere må vi ta hensyn til samfunnets maktstrukturer, der kjønn, etniske bakgrunn, funksjonshindring, alder og seksuell legning er viktige parametre.

La oss slå fast at det er en betydelig utfordring for myndigheten å nå alle i et heterogent samfunn med informasjon. Det er også derfor BLD vil forsterke innsatsen for:

å gi innvandrerkvinner på et tidlig tidspunkt så god innføring i deres rettigheter og plikter at de kan ta selvstendige valg og bli integrert i samfunnet.

For å lykkes i dette arbeidet er det nødvendig med en langsiktig strategi.

Vi diskuterer nå denne etter følgende hovedlinjer:

- Tilrettelagt, ny informasjon. Ta i bruk nye kanaler, koordinere og samhandle med andre
- Sikre at opplæringstilbudet tar opp i seg rettighets- og pliktinformasjon fra BLD
- Legge til rette for nye tjenestetilbud – der rettighetsinformasjon er en del av etatenes ansvar.

BLDs ansvar:

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har ansvaret for mange regler som er viktige for oss alle, og kanskje særlig for innvandrerkvinner. Vi har ansvaret for skilsmissegler, ekteskapsloven, barneloven, lov om barnevernstjenester, kritesenterlovgivningen og ikke minst diskrimineringsreglene.

- Departementet har ansvaret for likestillingspolitikken i vid forstand. Likestilling gjelder ikke bare kvinner, men også funksjonshemmede, innvandrere, religiøse minoriteter, homofile og eldre. Og noen er flere ting på en gang, både kvinne, innvandrer og funksjonshemmet.
- Spørsmålet om rettighetsinformasjon gjelder ikke bare innvandrerkvinner, men også innvandrer menn og innvandrerbarn, minoritetsspråklige, barn, funksjonshemmede og andre kan ha et særlig behov for tilgjengelig, tilrettelagt og forståelig informasjon.

Utfordringer

- Det lages og formidles mye informasjon. I hvilken grad denne blir oppfattet har vi imidlertid lite kunnskap om. BLD er det femte mest besøkte departement i regjeringen.no, noe som viser at vår informasjon er etterspurt.
- Den *systemfokuserte* kommunikasjonen vs den *relasjonsfokuserte* kommunikasjonen.
- Tillit til avsender er avgjørende for kommunikasjon. Derfor har også BLD nedfelt i vår kommunikasjonsstrategi at andre kan være bedre budbærere.
- Språk kan være et hinder. Viser til diskusjoner i Sverige. Ulike erfaringer- lettlest viktig.
- Kommunikasjonsprinsipper feks å bruke arenaer der mottaker og sender har mulighet for å gjøre tolkninger. Innlæring tilpasset egne forutsetninger.

Utvikle kommunikasjon. Strategier og tiltak

Tradisjonelt har man i kommunikasjonsarbeidet fulgt "communicare" prinsippet, altså "gjøre noe felles". Et fremtidig perspektiv kan være: communicatio prinsippet, som betyr et felles utbytte.

Metodene må utvikles. Innholdet må være relevant og kommunikasjonen må skje på en måte og i en form som mottakeren kan forstå og handle ut fra. Et godt kommunikasjonsprinsipp er å la mottakeren bestemme takten og tonen.

Samarbeid med andre. Mikrokommunikasjon og tiltak i kommunene, samarbeid med ulike instanser, foreninger og organisasjoner. Departementet legger til rette for kommunikasjon i tråd med den statlige kommunikasjonspolitikken:

Åpenhet, medvirkning, nå alle, aktiv, helhetlig kommunikasjon.

Vi skal få flere innspill fra Regjeringens igangsatte prosjekter:

- Regjeringen har oppnevnt et utvalg som skal se på likestillingspolitikken i et kjønns-, klasse- og etnisitetsperspektiv. Utredningen kan gi oss bedre kunnskaper om hvor skoen trykker for innvandrerkvinner og hvilke regler det særlig er behov for å få informasjon om.
- Regjeringen har oppnevnt et eget kvinnepanel der også innvandrerkvinner er representert. Panelet skal gi innspill til utvalget og til regjeringen i likestillingsarbeidet.
- Diskrimineringslovutvalget har lagt frem forslag til en samlet diskrimineringslov som skal erstatte gjeldende diskrimineringslover. Vi tar sikte på å fremme en lovproposisjon i 2012. Når vi får en ny lov, blir det viktig å informere om denne. Vi må sørge for at informasjon om loven blir tilgjengelig også for innvandrerkvinner som ikke forstår norsk, som ikke har tilgang på data eller som ikke arbeider. Gode lettlestversjoner av loven på flere språk kan være en av flere måter å spre kunnskaper om den nye loven på.
- Arbeid med likestilling for jenter og kvinner innvandremiljøer er et av tiltakene i Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering.

I en langsiktig strategi er/kan ulike tiltak bli iverksatt for

- At kvinner som ønsker å komme på familiejenforening skal få nødvendig informasjon
- Å sikre at opplæringstilbudet til innvandrere tar opp i seg rettighets- og pliktinformasjon fra BLD – og her kan det være viktig å satse på lærer- og instruktør utdanningen.
- Å utvikle nye tjenestetilbud – rettighetsinformasjon er en del av etatenes ansvar. Vi vet nå at 60 % av barnefordelings sakene for domstolen er mellom ikke-vestlige par. Familievernets tilbud gjøres bedre kjent. Forebyggende. Se nærmere på metoder fra Regnbueprosjektet (2004-2007)
- Å øke den flerkulturelle kompetansen i familievernet og i barnevernet. Nå *Videreutdanningen "Barnevern i et minoritetsperspektiv"* på fire høgskoler i Norge.
- Å arbeide med språk og lettleste versjoner av loven. Vi skal nå starte Klarspråkprosjekt i BLD, og dermed arbeide for et mer tilgjengelig språk for alle.

I dette arbeidet vil vi selvfølgelig samarbeide bredt både med representanter for målgruppene, organisasjoner og andre myndigheter. De erfaringene dere har gjort er verdifulle og viktige også i vårt arbeid.

Takk for oppmerksomheten.

3.2 Silje Emilienne Aanerud-Larsen, saksbehandler ved JURK

Kommentar til det praktiske rundt Rettighetsinformasjonsprosjektet

Av Silje Emilienne Aanerud-Larsen, saksbehandler på JURK høst 2009-vår 2010

Som ung og relativt uerfaren jusstudent var jeg veldig spent på hvordan møtet med innvandrerkvinnene kom til å bli. Jeg var svært usikker på hvordan mottakelsen kom til å være, og hele JURK hadde gått grundig gjennom hvordan det skulle gjøres. Det var hele tiden et viktig poeng at vi ikke skulle fokusere utelukkende på jussen, men likevel formidle juridiske rettigheter på tvers av språk- og kulturbarrierer.

Kommunikasjonen har gått både bedre og dårligere enn forventet, i den forstand at problemene viste seg å være helt andre enn vi forutså. Selv om språket og innholdet i foredraget er forenklet, er det utfordrende når publikums språkkunnskaper er varierte og begrensede. Vi regnet med at deler av stoffet skulle være vanskelig, og at de skulle ha problemer med å forstå oss, men endte til dels opp med det motsatte. I flere tilfeller har vi opplevd at publikum har forstått rettighetene sine, men at foredragsholderne ikke forstår spørsmålene og erfaringene som blir delt. Dette var i begynnelsen et stort hinder, men vi lærte fort at man må ta det med godt humør.

Når en ung kvinne kommer og skal lære mennesker som er mye eldre enn dem om rettighetene deres gjennom forenklet språk, er det enormt viktig å ikke være nedlatende. I tillegg opplever vi kulturforskjeller, som at flere har reist seg og gått underveis. I begynnelsen tok vi dette personlig og lurte på om det var noe galt med oss eller foredraget, men det ble avfeid og forklart med at det var vanlig i enkelte deler av verden. Ting vi oppfatter som uhøflig, som overnevnte og krasse kommentarer og tonefall, er sjeldent vondt ment og kan i stor grad forklares med kulturforskjeller.

Noe av det mest utfordrende til dags dato, har vært å overbevise kvinnene (og de få mennene vi har holdt det for) at det ER viktig å rapportere tilfeller av diskriminering, til tross for at det sjeldent fører frem. De som har politianmeldt det, kan fortelle at de ikke har blitt trodd. De opplever å ikke bli tatt på alvor, og at sakene blir avfeid og henlagt uansett. Rettsvesenet oppfattes som noe tungt og dyrt, og gjentatte ganger har vi opplevd at sentrale skikkelser blant innvandrerkvinnene har avfeid rapporteringen og fortalt resten av publikummerne at det kun er dyrt og tidkrevende. Vi har derfor fokusert aktivt på viktigheten ved rapportering, og gått grundig gjennom rollen til Likestillings- og diskrimineringsombudet.

Vi har også hatt gleden av å holde foredraget for mange forskjellige grupper; fra kvinnekaféer med 15 kvinner i 60-årene, til leksehjelp for fire 16-åringer. Den mest markante forskjellen var at de yngre var veldig bevisste sine rettigheter, og hadde en større interesse for jussen bak. Dette er naturlig, ettersom de vokser opp med norsk som morsmål. De ønsket kunnskap for å kunne hevde sine rettigheter, som et ledd for økt grad av selvhjelp.

Etter foredragene har vi hatt saksmottak, der vi aktivt har oppsøkt kvinnene og tatt inn juridiske problemer. NAV preger, ikke overraskende, saksmengden. NAV er erfaringsmessige dårlige til å holde sin veilednings- og opplysningsplikt, og hvis man i tillegg tar med begrensede norskkunnskaper og vanskelig formulerte juridiske søknadsskjemaer, er det naturlig at disse sakene dominerer. De fleste kan fortelle om problemer, om det er feilutbetalinger og tilbakebetalingskrav eller manglende

oppfølging. I tillegg har det kommet inn flere og flere ufine tilfeller av forbrukerproblemer, der situasjonen tilsynelatende er preget av klientens etnisitet og språk. En hendelse vi har mottatt, var en kvinne som hadde kjøpt en genser med hull hos en fasjonabel og meget dyr butikk. Da klienten imidlertid kom tilbake for å hevde sin reklamasjonsrett, ble hun møtt med anklager om at hun selv hadde ødelagt den og siden trusler om tilkalling av vaktene dersom hun ikke forlot butikken. Man kan spørre seg hvorvidt dette faktisk ville skjedd dersom en etnisk norsk kvinne uten gebrokkent språk hadde stått i samme situasjon. Tilsvarende har klienter blitt anklaget for å ha ødelagt skoene sine med vilje, og de bes om å forlate butikkene.

Vi har også fått høre om grove diskrimineringsaker som har blitt anmeldt tidligere, og igjen regjerer holdningen om at byråkratiet er tungt og vanskelig, og at det er store problemer med språk. Kvinnene føler seg ofte lurt, utnyttet og kriminaliserte (særlig i de tilfellene der de har fylt ut skjemaer feil og saksbehandlere tolker misforståelser som at de prøver å lure til seg goder), og det går igjen at de presiserer at de ikke er dumme. Det er allment kjent at et menneske som snakker et språk flytende oppleves som skarpere og mer ressurssterkt enn et som ikke behersker språket sitt.

Som jusstudent som er opptatt av å kreve sine rettigheter, er det lett å tenke at minoritetskvinner er en homogen gruppe som ikke vil søke jobb, og som heller setter seg og gir opp. Dette forsto jeg fort at var helt feil. Minoritetskvinnen er ikke lat og underdanig - hun er ressurssterk med mann og barn, og ønsker en jobb. Dessverre er det ikke så enkelt. Kvinnene får avslag på avslag, og dette gjelder særlig noen nasjonaliteter. Jobbsøkerprosessen er vanskelig nok for etniske nordmenn som bedømmes ut fra kvalifikasjoner og væremåte, men enda verre for dem som bedømmes ut fra hudfarge, navn, og etnisk opphav. Klientene våre vil ikke gi opp, men de presses til en situasjon der de må søke stønad fra NAV for å overleve i hverdagen, selv om de er fullt klare over at de bidrar til å stigmatisere minoritetsdelen av befolkningen.

Når man møter slike mennesker, ønsker man å hjelpe dem. Som nordmann hadde det vært enkelt for meg å skrive søknader for dem, samt å ta noen telefoner for å ordne opp i byråkratiske problematikker. Dessverre har ikke JURK kapasitet til å ta inn alle typer saker, og har måttet utarbeide et strengt skjema over hvilke saker som tas inn, og hvilke vi ikke kan hjelpe med. Utover retningslinjene er det opptil hver enkelt saksbehandler å vurdere hvor mye utenom dette de har mulighet til å hjelpe, men utgangspunktet er at vi følger reglementet vårt.

Ettersom diskrimineringsprosjektet kun er en del av arbeidet vårt på JURK, blir man bare kastet inn i situasjonen. Det å holde faglige foredrag (særlig emner som ikke inngår i det grunnleggende jusspensumet) krever mye kompetanse, som igjen kreve ekstra kurs og evalueringer. Vi har satt fokus på nettopp denne kursingen, og jo tryggere foredragsholderne blir på stoffet og situasjonen, dess mer praktisk forhold får man til prosjektet.

3.3 Powerpoint lagt frem av professor Jon T. Johnsen

Kilde: Professor Jon T. Johnsen